

Parc natural de s'Albufera de Mallorca

Llista de correus:
E-07458
Can Picafort.
Santa Margalida.
Mallorca
Tel: 971 89 22 50
Fax: 971 89 21 58
e-mail: parc.albufera0@wanadoo.es

Conselleria de Medi Ambient.

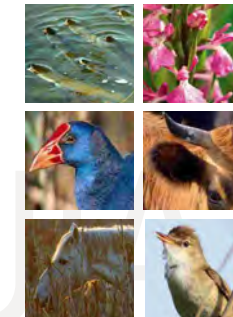
GUIA DE PASSEIG

PARC NATURAL DE S'ALBUFERA DE MALLORCA

Parc natural de s'Albufera de Mallorca

Guia de Passeig

Crèdits:

Coordinació:
Catalina Massutí,
Maties Rebassa,
Biel Perelló

Realització:
Miquel Frontera

Textos:
J. A. Aguiló,
M. Frontera,
X. Lillo,
A. Llabrés,
A. Llauger,
J. Mayol,
J. Muntaner,
B. Perelló,
M. Rebassa.
P. Vicens.

Fotografies:
M.A. Dora,
M. Frontera,
B Perelló,
S. Torrens.
P. Vicens.

Cartografia:
Direcció General
de Biodiversitat

Disseny i maquetació:
G. Orell - M.Camps

Edició revisada
i ampliada de la
guia de passeig
de 1988.

Fotos de la portada:
Avisador,
M. Frontera.

Parc natural de s'Albufera de Mallorca

Guia de Passeig

Index

5	Presentació
6	Introducció
9	A.- El medi natural
10	Geologia. Temps enrera
12	El clima de s'Albufera
13	L'aigua
15	Perfums i colors: la vegetació
22	La fauna
33	B.- Història i usos tradicionals
34	La història
41	Usos tradicionals i culturals
62	La gestió actual: gestió per a la conservació
71	C.- Guia pràctica
72	Hàbitats i llocs d'interès
81	Itineraris del parc
82	Importància internacional
82	Punts d'interès de la comarca
83	Consells pràctics i normes per a la visita
86	Llistat d'auells més característics
88	Bibliografia
91	Cartografia

Un espai natural únic, patrimoni de tots

La importància de s'Albufera com a espai natural emblemàtic de Mallorca ve d'enrera, i de fet són molts els testimonis històrics que avalen aquest paper predominant de la zona humida del nord de l'illa durant el pas del segle. Tan en la seva vessant estrictament ecològica com humana, econòmica o cultural, s'Albufera –que equival al terme “mar petita” en llengua àrab- ha gaudit d'un notable predicament en la comarca septentrional de Mallorca i sobre ella han escrit cronistes romans, àrabs i cristians, creant al seu voltant una aurèola quasi mítica que el pas del temps no ha estat capaç de destruir.

Propietat del Govern de les Illes Balears des del 1988, s'Albufera és avui un espai natural protegit d'enorme valor ecològic i paisatgístic, a més de representar un important símbol pel que fa a la determinació de la societat balear a l'hora de preservar el seu patrimoni natural. Tot i així, s'Albufera continua essent, en bona part, una desconeguda per als ciutadans i ciutadanes d'aquesta terra, que potser encara no han pogut calibrar la importància de tenir, degudament preservat, una àrea natural que congrega tants de valors naturals i ambientals a l'abast de tots.

L'objecte d'aquesta publicació és, precisament, contribuir a divulgar aquests valors, donar a conèixer l'increïble varietat d'espècies de flora i fauna que conformen una biodiversitat esponerosa i policromàtica, acostant d'aquesta manera la població illenca a un veritable paradís natural, que hem de saber conservar en tota la seva voluptuosa vitalitat.

Des de la conselleria de Medi ambient esperam que amb la present guia, s'Albufera de Mallorca vagi desvetllant poc a poc alguns dels seus secrets als ciutadans d'aquesta comunitat. I, d'aquesta manera, les generacions més joves puguin tenir un accés normalitzat a un indret que ha condicionat amb la seva presència l'evolució natural, agrària, econòmica...i fins i tot industrial de la comarca nord d'una illa que, a l'hora d'escriure la seva història, ha de recercar per força les seves arrels pèrdues dins les aigües molles de la “*mar petita*”.

Jaume Font

Conseller de Medi Ambient

© S. Torrens

© B. Perelló

BENVINGUTS

INTRODUCCIÓ: BENVINGUTS AL PARC !

Poques persones de les Illes no han sentit parlar mai de s'Albufera (pronunciau “*sa Bufera*”, com hem fet sempre a Mallorca).

És un espai natural quasi mític: els aucells, les anguiles, l'aigua, els canals... També es parla dels moscards, d'olors fortes i agres, d'inundacions ocasionals i violentes.

S'Albufera ha estat moltes coses: la devesa de caça d'una minoria privilegiada i de furtius arriscats, l'origen de les saboroses anguiles, la ruïna d'ambiciosos empreses agrícoles i industrials... A una illa seca com la nostra, un paisatge de canals i llacunes té un atractiu cert i especial. S'Albufera és això i molt més: un dels espais naturals amb més diversitat biològica del nostre territori, un dels ecosistemes més valuosos de les Illes Balears.

El reconeixement d'aquests valors es concretà en la declaració del parc natural de s'Albufera, acordada pel Govern de les Illes Balears el 28 de gener del 1988. Un Parc que és el nostre patrimoni, de valors naturals, d'espècies pròpies, i amb alguns dels ecosistemes més valuosos de les Illes Balears.

El valor més assenyalat de s'Albufera són els aucells. Ja fa més de vint-i-cinc anys que els ornitòlegs proposaren la protecció d'aquesta zona humida pels seus valors

avifaunístics. Així mateix, la flora i la resta de la fauna del prat són també importants, de manera que el conjunt de la fauna, la vegetació i el medi queden integrats en una unitat funcional. Però també resulten valuosos determinats factors humans, com la història (que mereix ben bé ser coneguda), la cultura tradicional... Afegiríem un altre valor més: la calma. A s'Albufera es manté un altre ritme, el ritme de la naturalesa. Quan el visitant passa les barreres de s'Albufera entra en un món tranquil, que exigeix deixar la pressa fora. Una visita de mitja hora, una estada curta, és endebades. S'Albufera és bella, però per mostrar els seus encants exigeix temps, i tal vegada això ja n'és un. Si el visitant no s'adapta a l'esdevenir tranquil de l'entorn, sortirà fàcilment decebut. Aquí no trobareu els paisatges espectaculars de la muntanya, ni els grans animals del zoològic. La bellesa rara de l'orquídia, la presència (llunyana per ventura, no menys real) de l'àguila o l'agró, la música del vent dins del canyet o la tímida mirada de la tortuga són de qui vulgui dedicar l'estona a copsar-les.

Això és s'Albufera, i això és de les persones que ho vulguin apreciar. Esperam que aquesta guia pugui ser útil a totes aquelles que vulguin gaudir del parc i trobin a la seva bellesa el motiu més important per respectar-lo escrupolosament.

© M. Frontera

EL MEDI NATURAL

GEOLOGIA: TEMPS ENRERA

S' és un dels principals accidents geomorfològics de Mallorca, i la seva formació és conseqüència dels processos geològics que han format l'illa.

La consolidació de Mallorca com a terra emergida és relativament recent (en termes geològics), data d'uns 18 milions d'anys, en plena era terciària. Però, d'aquell moment ençà, el perfil de costa ha anat variant contínuament, i les terres més baixes s'han inundat en diverses ocasions. S'Albufera és una d'aquestes àrees inundades.

En el Miocè (un dels períodes de l'Era Terciària), el nivell de la mar va pujar, inundant tot el pla de sa Pobla. En aquesta zona marina de poca fondària es varen desenvolupar esculls, com els que ara creixen als oceans Índic i Pacífic. Alguns milions d'anys després, l'estret de Gibraltar es va tancar, i el nivell de la mar va baixar molt, per evaporació. Aleshores, tota la comarca era ben continental, i la resta de la Mediterrània, una sèrie de llacs salats, era molt lluny d'aquí. Però a finals del Terciari, en el Pliocè, Gibraltar s'obre, entren les aigües de l'Atlàntic i inunden les depressions de la regió Mediterrània. Al pla de sa Pobla-Inca es formen una sèrie de llacunes salabroses, que els sediments van reblint. Aquest procés geològic, la sedimentació dels aportaments d'argiles i grava dels torrents, fa que una albufera tenguí una vida limitada, i, de manera natural, en un temps molt llarg a escala humana, però curt a nivell geològic, es dessequi. S'Albufera hauria

SES PUNTES © B. Perelló

descompregut ja, si no fos perquè durant el Miocè i el Pleistocè el pla de sa Pobla es va enfonsant, en part pel propi pes dels sediments que s'hi dipositen.

En el darrer milió d'anys, l'Era Quaternària, es produeixen les glaciacions i això provoca fortes variacions del nivell de la mar, de manera que no sols s'Albufera, sinó moltes àrees del Pla de Mallorca es veuen inundades i dessecades alternativament. És en el període glacial del Riss (fa uns 100.000 anys) quan es forma un cordó litoral arenós i tenim la primera evidència moderna de la formació de s'Albufera.

Els sediments de s'Albufera han permès als geòlegs constatar que hi havia èpoques en què predominava l'aigua molt salada, per fortes penetracions de la mar; en altres períodes (que poden ser de segles), l'aigua era més dolça, fins i tot completament dolça. En aquests moments es dipositaven capes de torba. Aquestes variacions es deuen a lleugers canvis del nivell marí i a l'increment de l'aigua continental que arriba a s'Albufera, bé duta pels torrents, bé aportada per les surgències dels aqüífers del pla de sa Pobla.

PLATJA DEL COMÚ DE MURO © P. Vicens

Els límits de s'Albufera han anat variant molt en èpoques històriques. En els moments de major inundació dels darrers 10.000 anys arribava a l'amfiteatre romà d'Alcúdia, tota la part d'es Murterar i, darrera Son Fe, fins a on ara es troba la carretera de Palma a Alcúdia, cap al sud, pel Pont Gros i la Punta d'Amarador i pel Llevant fins a Can Eixut i Son Bosc.

En temps dels romans, la fondària de les llacunes devia ser 2 ó 3 m superior a l'actual. L'Estany des Ponts devia tenir un calat de 7 ó 8 m. Sobre l'estat de s'Albufera en temps més moderns, es conserven diversos documents històrics, com la descripció de Binimelis (1595), la de Berard (1789) o el mapa de l'enginyer A. López (1859), en el qual hem basat la nostra reconstrucció de s'Albufera al s. XIX, que adjuntam.

Els darrers canvis en l'extensió i característiques de s'Albufera no són ja processos naturals, i els descriurem al capítol de "Les activitats humanes".

EL CLIMA DE S'ALBUFERA

El clima de Mallorca és mediterrani; es caracteritza per tenir una estació seca, estival, amb temperatures de moderades a altes, i baixes precipitacions; i una estació humida a la tardor i a l'hivern, amb temperatures moderadament baixes i precipitacions relativament abundants. És un clima suau i agradable.

CANAL © B. Perelló

Les variacions climàtiques que s'observen dins l'illa venen determinades per situacions geogràfiques concretes, i per efectes orogràfics. El cas més espectacular és el de la Serra de Tramuntana, on el clima és notablement més fred i humit que a la resta de l'illa. S'Albufera està situada a una zona on la temperatura es manté temperada, amb una mitjana de 17º, i les pluges, concentrades a la tardor, oscil·len entre els 500 i 600 mm de mitjana anual. Es pot dir, en comparació a la resta de Mallorca, que el clima és una mica més humit i suau que el general de l'illa.

Quant als vents, estant s'Albufera dins de la gran Badia d'Alcúdia, oberta cap al mar, queda fortament afectada pels vents del nord i el nord-est.

A la taula següent podeu comparar dades climàtiques de s'Albufera i altres localitats de Mallorca.

	Altura s.n.m.	Temperatura °C.	Precipitacions anuals mm			
	S'Albufera	Pollença	Lluc	Inca	Manacor	Palma
●	0	70	525	135	85	10
●	16,0	16,6	13,6	17,2	16,8	17,2
●	630	837,4	1342	661	539,6	416,6

L'AIGUA

En un paisatge, en un ecosistema com s'Albufera, l'aigua és un element clau, que convé examinar separatament, ja que condiona de manera molt clara tot el conjunt.

L'aigua de s'Albufera té tres diferents orígens: d'escorrentia superficial (és a dir, aportacions de torrents exteriors al prat), surgències freàtiques interiors (els denominats "ullals") i aigua marina. S'Albufera ocupa la plana costera final d'una extensa conca hidrogràfica.

La pluja que cau sobre aquests vessants en part s'infiltra cap a la capa freàtica, en part s'evapora o és absorbida per la vegetació i en part nodreix els torrents (Muro, Sant Miquel) que vessen a s'Albufera. Aquests dos torrents aporten 20-24 hm³ anuals (16 el de St. Miquel i 4-8 el de Muro). El torrent de Sant Miquel, el més important, té grans avingudes quan rebenten les Ufanes de Gabellí, unes importants fonts vauculsianes, surgències intermitents situades a 10 km al NO de s'Albufera.

En realitat, l'aigua dels dos torrents entra sols d'una manera molt limitada dins de s'Albufera. En el segle passat es varen canalitzar els dos torrents, alçant dos terraplens als seus marges, de manera que l'aigua va directament a la mar, sense inundar el prat. A un mapa de s'Albufera, hom pot veure com els dos torrents tenen al seu marge els camins i terraplens que referim. L'aigua de les avingudes inunda sols la part anomenada es Forcadet, el triangle que queda abans de la confluència dels dos torrents en el Gran Canal. A la desembocadura del Gran Canal, aquesta aigua pot entrar (si l'avinguda dels torrents coincideix amb una plena de la mar) als canals laterals (Sol i Siurana), i passar a s'Albufera. A l'altura de sa Punta des Vent hi ha una altra connexió, per una regana baix la carretera del Mig i una comporta cap al Canal Loco, dins des Colombar. Hi ha altres comportes i reganes a diversos punts dels torrents. A més, en alguns punts, els terraplens s'han fet malbé, i vessen als marjals, amb gran disgust i perjudicis pels pagesos.

Una altra part de l'aigua dolça (o lleugerament salabrosa) prové de la capa freàtica. Una sèrie indeterminada d'ullals vessa dins del prat, sobretot a la part meridional. Es calcula que això representa de 25 a 30 hm³ anuals. Aquesta aigua és bàsicament la que corre pels canals. Té dues sortides: el Pont dels Anglesos, on els canals des Sol i Siurana aboquen al Gran Canal, i l'Estany des Ponts, a on s'aboca principalment a través del Canal Ferragut; perquè l'aigua de la part SW pugui passar a l'altra banda del Gran Canal, hi ha una sèrie de sifons que passen del Canal des Sol al Siurana, per davall els dos camins i el Gran Canal. Aquests sifons funcionen des de fa més d'un segle. Generalment, es pot veure la poderosa surgència d'un d'aquests sifons a sa Siurana, devora el Pont de sa Roca. L'aigua marina penetra per s'Oberta, quan hi ha plena, i a s'Estany des Ponts. L'equilibri aigua marina-aigua dolça és molt important per a la vegetació, i condiciona tot l'ecosistema.

Malauradament, l'aigua de s'Albufera té alguns problemes de contaminació. El torrent de Sant Miquel rep les aigües residuals de sa Pobla (tractades prèviament a la planta de depuració), i hi ha alguns problemes d'origen agrícola (nitrats). Afortunadament, les aigües de les urbanitzacions, que fins fa pocs anys s'abocaven a s'Albufera, ara són depurades pràcticament en la seva totalitat.

ORQUÍDIA DE PRAT (O. PALUSTRIS) © B. Perelló

RANUNCLE (R. PELTATUS) © P. Vicens

POLYOMMATUS ICARUS © P. Vicens

PERFUMS I COLORS: LA VEGETACIÓ

La vegetació de s'Albufera està determinada per dos elements decisius: l'aigua i la sal, factors ecològics la importància dels quals sobre la vida de les plantes tots coneixem molt bé. Per altra part, l'acció humana sobre la vegetació és ben evident, ja que l'home ha afectat la composició i evolució de la flora de s'Albufera.

Els factors ambientals (clima, sol, etc.) actuen de manera combinada i, en el cas de s'Albufera, es reforcen mútuament: les pluges primaverals i hivernals coincideixen amb un màxim de surgències d'aigua freàtica i dels aportaments de les fonts al voltant de s'Albufera. A l'estiu, coincideix la manca de pluja i l'elevada temperatura amb una fortíssima evaporació i augment de la concentració salina a molts de llocs.

L'acció humana és important: la dessecació, l'obertura de canals, els terraplens, les repoblacions, els conreus i el seu abandó, etc. són accions que repercuteixen directament sobre la vida vegetal. Per altra banda, bé que no sigui massa evident, hi ha un factor lligat a l'home que

ha actuat molt intensament en aquest ecosistema: el foc. Fins fa pocs anys, aquest era el sistema més usual per gestionar el canyet, i els incendis han travessat s'Albufera de part a banda. Si el sistema resulta més o menys útil per controlar el canyet o la sesquera a curt termini, té efectes negatius molt importants, com és per exemple la mort de molts d'arbres afectats (tamarells, oms,...) El foc, ben utilitzat, pot ser una eina, però històricament se n'ha abusat.

Per presentar la vegetació de s'Albufera utilitzarem les agrupacions de plantes que tenen els mateixos requeriments ecològics: les comunitats. Seguirem, per això, un itinerari imaginari de la platja fins a l'interior, i descriurem com es van presentant diverses comunitats vegetals d'acord amb les variacions dels factors ambientals.

LA PLATJA I LES DUNES

La barra litoral de s'Albufera és arenosa, i està formada per una platja no gaire ampla i una sèrie de dunes. L'arena és, en principi, un substrat mòbil, molt àrid (l'aigua s'infiltra ràpidament), en general pobre en nutrients per les plantes, i prou salat a la vorera de mar.

La primera planta que trobam a la platja és l'anomenada alga, erròniament, ja que és una planta fanerògama, la possidònia. És una espècie que forma praderies submarines, i les seves fulles s'acumulen sobre la platja quan moren. Molt fibrosa, les seves restes formen unes bolles de color terrós, intrigants i divertides per als nins.

Sobre la platja pròpiament dita no hi creix gaire cosa: arriben les onades, i la vida vegetal resulta impossible. Més enrera, a alguns metres de la ribera s'hi fa el borró, de fulles molt llargues i groguenques, amb altres gramínies com l'*Agropyrum junceum* i l'*Sporobolus arenarius*. Entre elles tenim una gespa discreta, de tiges ajupides i fulletes compostes que al començament de la primavera dona una floració groga espectacular: la formen dues espècies, *Medicago marina* i *Lotus creticus*. La flor més bella de la platja és estival: els lliris de platja són espectaculars, blancs, olorosos, grans... Però la planta més coneguda pels banyistes (sobretot si van

GINEBRÓ © M. Frontera

LLIRI, CARDS I TRÈVOLS © M. Frontera

descalços) és el card marí, una umbel·lífera de tamany discret i pues poderoses. També es fa per aquí el rave de mar i una casta de violer, la *Matthiola sinuata*, de flors purpurines, grans.

Aquestes són les plantes que resisteixen bé els embats marins, sobre la primera cresta de dunes. Més endins ja es fan plantes llenyoses, que returen l'arena amb les seves arrels, molt esteses per a captar l'aigua que necessiten. Aquesta xarxa subterrània és ben visible on l'erosió o la mà de l'home han fet malbé la duna. Una vegetació molt important, aquesta, ja que evita que els turons d'arena, les dunes, es desplacin amb el vent. La planta local més important és el ginebró de fruit gran, que no es troba a cap altra localitat balear. Darrera la primera faixa de ginebrons trobam el pinar, amb pins barraquers, mata llentrisquera, romaní

(l'aroma mediterrani per antonomàsia), xiprell (d'espectacular floració autumnal, amb els seus ramells de campanetes rosades), aladern de fulla estreta, matapoll, esparraguera, estepa d'arenal (amb les atractives flors grogues)... No manquen, entre els arbusts, les lianes: les masses d'aritja són espectaculars, i donen una formació impenetrable inèdita a Mallorca. També tenim xuclamel i la discreta rogeta, de fulles molt aspres. Aquestes dunes són també notables per un endemisme gimnèsic (és a dir exclusiu de Mallorca i Menorca) anomenat peu de milà. És un matoll de fulles imbricades i molt peludes, que creix a molt poques localitats. A la primavera, dins els pinars, floreixen una bona diversitat d'orquídies, tan belles com diminutes.

LA VEGETACIO DE PRAT

Darrera les dunes, sobre un substrat argilós o llimós, inundat de manera temporal o permanent, trobarem les plantes pròpies de la zona humida.

Les zones més pròximes a la mar, en principi són més salades i s'hi fan les plantes que s'anomenen halòfiles (amigues de la sal). La més important és l'herba salada, de fulles articulades, molt carnoses i a temporades d'un vistós color vermell. L'acompanya *Obiones portulacoides*, de fulles oblongues, grisenques. En els indrets inundats de manera més prolongada i on la salinitat no resulta tan gran tenim els joncs, de diferents espècies, sempre de tiges lineals i punxagudes. Les fulles del jonc gairebé no es veuen: són sols unes petites làmines, bassals, que tenen una funció curiosa i vital: acumulen les sals que, inevitablement, absorbeix la planta en créixer, i després es desprenen, lliurant així el vegetal de l'excés de clorur sòdic. En general és una vegetació densa, que es disposa com un mosaic de les diferents espècies o comunitats. Aquests canvis es deuen a mínimes variacions de relleu, que fan canviar la humitat, evaporació, acumulació de sal, etc.

En els turons (dunes antigues, restes d'una restinga anterior) es troba una vegetació peculiar: faixes successives de jonc negre, plantatge i pinar més o manco

CLADIUM MARISCUS © P. Vicens

IRIS PSEUDACORUS © P. Vicens

SCIRPUS MARITIMUS © M. Frontera

ben formats. Aquí també és espectacular la floració d'orquídies, com les sabatetes del Bon Jesús, i altres espècies. Durant algunes setmanes, centenars i centenars d'aquestes floretes encatifen de bellesa aquestes dunes. Ben prop, a terrenys inundats, es pot gaudir de l'orquídia més gran i espectacular: la raríssima orquídia de prat. No estarà de més dir que les orquídies, i altres plantes rares, estan protegides, i és il·legal, a més d'immoral, arrabassar-les o tallar-les. Les zones inundades de manera permanent per les aigües dolces estan ocupades per una densa massa de canyet i de sesquera (planta de fulles acintades i molt tallants). Aquestes dues plantes dominen absolutament el paisatge de s'Albufera, i cobreixen centenars d'ha. Són la base de l'ecosistema més extens, i fins i tot resulten massa abundants per afavorir la diversitat i quantitat de la fauna, de manera que resulta necessari gestionar l'immens herbassar de canyet i sesquera. Molt sovint, especialment a les vores dels camins, aquestes plantes duen envoltada una corretjola, de fulles sagitades i grans flors blanques.

Hi ha també plantes que creixen dins de l'aigua. Pot ser la més abundant és l'herbei, de fulles primes i llargues, com una cabellera, agitades pel corrent. Una planta molt maca és la coa de mart, de fulles verticil·lades i tronquets de color vermell viu, molt vistós. Abunden les rèvoles, els créixens i la *Zanichellia palustris*, de tiges molt primes. A les aigües més dolces i calmades, la superfície queda coberta per una densa sopa de lleties d'aigua. A les vores dels canals creixen la bova (col·lectada encara per usos artesanals), la bova borda i la falsa bova. Sobre els terraplens i a les vores dels camins que travessen s'Albufera varen ser sembrats oms i polls blancs, que formen bosquets caducifolis, de tipus galeria, molt curiosos. Amb ells creixen el cirerer de pastor, l'esbarzer, de fruit deliciós tant pel passejant com pels aucells, la proenga, de flors liles, com a molinets, o el peu de crist, de fulles palmades i flors grogues.

Aquí i allà, on els incendis els han deixat sobreviure, creixen alguns tamarells.

LA FAUNA

ELS INVERTEBRATS

A s'Albufera la diversitat i importància dels invertebrats és molt gran. Els grups més notables són les libèl·lules, els dípters (amb espècies úniques), les aranyes, els escarabats, altres grups d'invertebrats aquàtics (crustacis, mol·luscs, etc.) i, sobretot, les papallones nocturnes, de les quals es coneixen més de 300 espècies. Amb tot, en aquest grup faunístic encara queda molt per a descobrir, com ho demostra el fet que cada any s'identifiquen noves espècies, fins i tot algunes noves per a la ciència.

Després de l'estudi en profunditat d'alguns grups d'invertebrats podem estimar que a s'Albufera poden conviure, aproximadament, unes 1.500 espècies distintes d'invertebrats. D'aquestes 1.500 unes poques són espècies endèmiques de les Balears. Això vol dir que aquestes espècies viuen exclusivament a les Balears. Algunes d'elles han estat descrites de s'Albufera i, a hores d'ara, només se'n coneixen d'aquest singular paratge.

Pel que fa als endemismes i degut a la seva importància capital en la biologia de la conservació, se n'ha volgut realitzar un esforç especial, ja que es té una imatge tan sols aproximada del seu nombre. A s'Albufera de Mallorca es poden trobar, entre espècies i subespècies, un mínim de 27 tàxons endèmics de les Balears, que és l'ordre de magnitud esperat en relació amb la seva àrea. No obstant això, no seria gens estrany que aquest nombre es ves lleugerament augmentat després de nous estudis per aquesta singular zona de Mallorca.

MOSCARD © M.A. Dora

LIBEL·LULA O ESPIADIMONI © M.A. Dora

ELS AUCELLS, JOIES ALADES

Els aucells, diversos, abundants, visibles i audibles, són el grup de vertebrats de més prestigi a s'Albufera. Molts de visitants són ornitòlegs o fotògrafs, i venen darrera aquests animals esquius, dels quals s'han inventariat més de dues-centes cinquanta espècies.

Una passejada pels malecons o els camins de s'Albufera dóna peu a interessants observacions, o almenys a una estona ben agradable, descobrint espècies que resulta molt difícil observar a altres llocs de Mallorca. Uns binocles o, millor encara, un petit telescopi amb un trespeus, faciliten les observacions.

Com descriure aquesta riquesa? No podem dur a la guia el vol poderós de les ànneres, el crit de l'avisador o el planeig pirata de l'arpella, el raig blau de l'arner, l'explosió de colors de l'abellerol... Aquests petits miracles no es poden escriure, s'han de veure. Limitarem la nostra exposició a anomenar les espècies més corrents a cada època anual, tant als prats com a les salines, les dunes o els conreus immediats.

BOSCARLA DE CANYAR Σ© S. Torrens

ELS AUCELLS SEDENTARIS

Una trentena d'espècies estan presents tot l'any i, generalment, nidifiquen a s'Albufera.

El més conegut és, segurament, el collblau, l'ànnera salvatge, relativament abundant per tota l'àrea. En els canals i llissers es poden observar sempre les fotges, negres, amb el bec-blanc, i les gallinetes d'aigua, amb plomes blanques a la cua i els costats. Són, probablement, les tres espècies que tot observador anota sempre. És fàcil trobar també el petit setmesó, i sentir el crit escandalós del rascló, com un porc a matances.

El rapinyaire més típic de s'Albufera és l'arpella, que pràcticament mai no es pot observar fora dels prats. Vola sobre el canyet amb les ales un poc alçades, formant una v ben característica.

MASCLE I FEMELLA DE COLLBLAU © M. Frontera

Passem revista a la gent menuda, a les espècies de tamany reduït. Com a sedentaris, tenim el puput, la mèl-lera, el vitrac, el rossinyol bord -de cant sonor, destacat-, la boscarla mostatxada, que probablement té a s'Albufera una de les poblacions més importants d'Europa, la butxaqueta, de crit monòton, reiteratiu en el seu vol sacsàt, i l'hortolà de canyar, especialment abundant a l'hivern. No és tot, això: cal evocar els tímids busquerets, els diminuts reietons i els inquietos ferrerics, de la mateixa manera que la rabassuda sòl-lera o els famosos verderols, cadeneres, gafarrons i passerells.

Tenim també una sèrie d'aucells que es poden veure tot l'any a s'Albufera, sense que hi criïn: venen a menjar i tenen el niu lluny el falcó i la gavina. I, sobretot, una de les espècies que tothom vol veure, la raríssima àguila peixatera, el rapinyaire més rar d'Espanya i del Mediterrani que cada dia pesca i reposa aquí. També tenim espècies que no crien a les Balears i es poden veure gairebé tot l'any, com el cama-roja pintada o la gavina d'hivern.

ELS AUCELLS ESTIVALS

Aquests són els que arriben a la primavera, per criar a les nostres latituds i retornar a l'hivern als seus quarters d'hivernada africans, sovint més al sud del desert del Sàhara.

Entre ells tenim l'agró roig, un dels aucells més grans de s'Albufera. A l'estiu el seu vol majestuós és ben característic del cel albuferer. Un altre cama-llarga característic és l'avisador, blanc-i-negre, de potes vermelles; i el tiruril·lo menut, molt abundant en es Cibollar, es Ras i es Colombar. Entre els passeriformes s'han de destacar el xàtxero groc, que cria als salicornars, el rossinyol gros i la boscarla de canyar, molt abundants en el canyet.

La riquesa d'insectes de s'Albufera atreu tot l'estiu falzies, oronelles i cabots. Com a falzies gegantines, però igualment longilínies i d'àgil volada, són molt freqüents els falcons marins, un dels atractius més celebrats pels ornitòlegs que visiten s'Albufera.

ELS AUCELLS HIVERNALS

A finals de tardor, una legió d'aus nordeuropees i asiàtiques veuen el seu país cobert de neu, i els seus llacs gelats. Baixen aleshores, a la Mediterrània, a la recerca d'un clima menys rigorós i paisatges hospitalaris. S'Albufera n'és un d'aquests espais, i té un paper fonamental per a la hivernada de molts de milers d'aucells. És l'època de les corpetasses, grans i negres; dels elegants agrons grisos; dels esbarts abundants d'ànneres: siuladors, sel·les, cullarots,

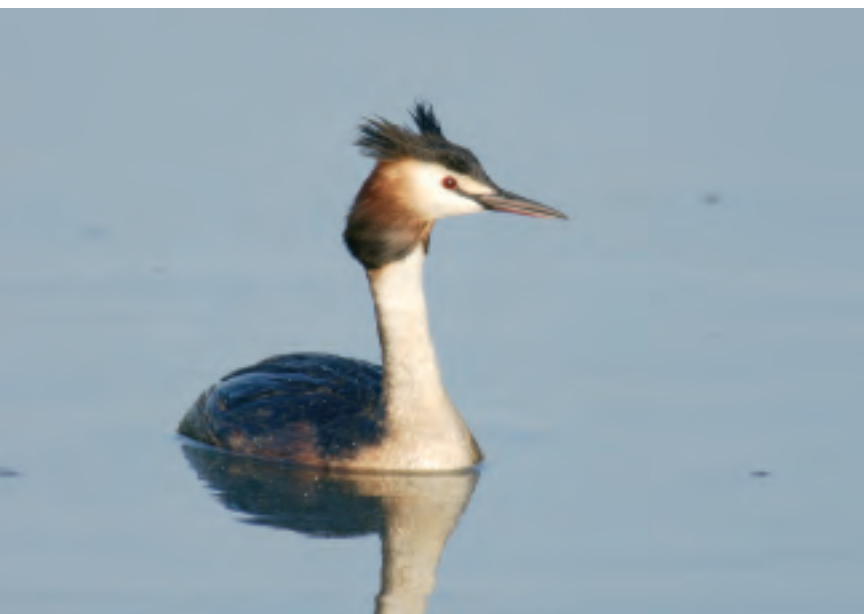
moretons, moretons de puput,... Cada any compareix també un petit grupet, sempre espectacular, d'oques salvatges.

Entre les limícoles, la més abundant i coneguda és la juia, que s'aplega en grans esbarts, acompanyada ocasionalment pel fuell. Abunda també el cegall.

Una autèntica munió d'aucells troba refugi i aliment en els canals i la vegetació de s'Albufera: ulls de bou, ropits, tords, titines, xàtxeros,... La colgada dels estornells és un espectacle digne de ser vist: un gran núvol d'aucells (de vegades de centenars de milers!) evoluciona en el cel, sovint empaitat (o empaitant) per arpelles i falcons, fins que cau com una pluja viva dins del canyissar més espès i llunyà.

AGRÓ ROIG © S. Torrens

SOTERÍ GROS © S. Torrens

ELS MIGRANTS

Els aucells segueixen, amb rigor, els seus calendaris, els seus cicles. La primavera, de març a fi de maig, està caracteritzada per un viatge apressat cap al nord, per estendre el territori de cria als països de dies llargs i aliment abundós. A l'agost comença el pas, multitudinari (ara baixen casi tots els que pujaren, amb els seus fills) cap a migjorn. Els que hem anomenat com a hivernants o estivals són un petit segment d'aquesta enfilada inacabable de viatgers alats, que passen i repassen pels nostres cels i que mengen i reposen a s'Albufera.

Un agró, per exemple, és característic d'aquestes èpoques: el toret (encara que una petita població s'ha convertit en nidificant en els darrers anys), així com la sel·la blanca, un annedó propi de la primavera. Com a rapinyaires migrants destacarem el falcó vesper, la milana negra, l'àguila d'albufera i una espècie oriental de xoriguer, de color negre, cada any vist a s'Albufera, quasi única localitat espanyola on es pot considerar regular: el falcó comes-roges.

Els limícoles són, probablement, els migrants més poderosos. Molts vénen de la Tundra i volen fins a

l'Àfrica Tropical, com els corriols (el variant, menut i de Temmink). El corriol de bec llarg és més freqüent a la tardor. Els acompanyen el tiruril·lo gros, el batallaire, curleres, cegalls de mosson, xivitones i becassinetes. També es nota el pas de diverses espècies de fumarells.

RARESES I DIVAGANTS

Una sèrie d'espècies resulten difícils d'incloure a les categories anteriors, perquè es presenten de manera imprevisible o irregular. És el cas d'alguns aucells espectaculars, molt apreciats pels observadors, com l'agró blanc gros, el bec planer o les cigonyes (la blanca i la negra) que compareixen irregularment en migració. Esporàdicament s'observa algun grup de flamencs, normalment a les basses salades d'es Cibollar.

Com era d'esperar, la protecció efectiva de s'Albufera i la gestió adient dels biòtops han fet augmentar la riquesa avifaunística d'aquest racó privilegiat de Mallorca, per al gaudi de tots els amants dels aucells i la natura.

ELS MAMÍFERS

No és senzill observar mamífers a s'Albufera. De matinada o d'horabaixa, es poden sorprendre els conills, molt abundants en els turons o el malecó. També abunden les rates i els ratolins de diverses espècies: en alguns biòtops de s'Albufera es considera que hi ha densitats de les més elevades. Això explica l'abundància del mostel, que no és rar trobar trescant, fins i tot de gran dia, pels malecons o els caminois solitaris. El Mart hi és raríssim, però s'ha observat algunes vegades, sobretot a la tardor. La fauna de rates pinyades és abundant i diversa, però ben complicada a nivell específic per a l'observador.

Lamentablement, també abunden els moixos orats, que fan molt de mal a la fauna silvestre, i són controlats pels responsables de s'Albufera, el mateix que els cans abandonats, que de vegades compareixen per la zona.

AMFIBIS I RÈPTILS

Malgrat el nombre d'espècies sigui reduït, aquest és un grup zoològic que bé mereix una certa atenció del visitant. El granot és l'autèntic fons sonor de la primavera, present i abundant pertot arreu, excepte els llocs més salats; el calàpet és més ocasional, però de vegades pul·lula en gran nombre per la faixa costanera; aquest amfibi té una distribució geogràfica oriental, i les Balears són l'única localitat espanyola on viu.

El rèptil més famós de s'Albufera és la tortuga d'aigua. Sempre n'hi ha que s'assolellen sobre l'herbei o als marges dels canals, excepte els mesos més crus de l'hivern, quan estan en letargia. La serp d'aigua és abundant, i hom pot topar-se amb ella a qualsevol camí, com totes les serps de les Balears, és inofensiva. El dragó és molt abundant a les parets, ruïnes i construccions, on probablement també deu viure el dragonet. Als pinars i dunes des Comú hi viu, escassa, una petita població de la tortuga mediterrània. Darrerament, per desgràcia, també és abundant una altra tortuga, la de Florida, com a producte de les alliberacions d'exemplars criats en captivitat.

TORTUGA D'AIGUA © B. Perelló

LLISES © B. Perelló

ELS PEIXOS

As'Albufera es coneixen una vintena d'espècies de peixos, tres de les quals (moixó de moscard, espinós i cabot) tenen aquí el seu cicle biològic complet. El moixó de moscard és un peixet d'origen americà, introduït per tot el món per ser un gran devorador de larves i ous de moscard. Va ser introduït a s'Albufera en els anys 30. L'espinós, descobert aquí molt recentment, probablement hagi estat introduït també per l'home. El tercer és marí.

De fet, també són d'origen marí totes les altres espècies que hi coneixem, com les llisses, els llops i les orades. Abans aquests peixos es pescaven comercialment, però ara la contaminació de l'Estany des Ponts, la tancada de les sortides a la mar i la sobrepesca general a la Badia d'Alcúdia fan impossible una tal activitat. El peix més important de s'Albufera és l'anguila, aquesta espècie original que entra als prats com a angula, quasi una larva, i té un cicle molt llarg, amb canvis espectaculars en el seu octau-desè hivern ("anguila correguda"), quan es tiren a la mar i van a criar al centre de l'Atlàntic! L'anguila és objecte d'una pesca esportiva tradicional ("de cucada"), justificada pel seu interès gastronòmic i popular de la comarca.

Desafortunadament, una altra espècie ha arribat al Parc per passar a convertir-se en plaga: la carpa. Aquesta espècie ha estat introduïda artificialment i està modificant les comunitats vives de canals i llacunes. El seu control poblacional s'ha convertit, doncs, en una part obligada més de la gestió de l'espai.

CAVALL DE LA CAMARGUE © M. Frontera

REPOSITORI: www.safbufera.com/repositori/ - bielperello.com

HISTÒRIA I USOS TRADICIONALS

B.

LA HISTÒRIA

DE LA PREHISTÒRIA A S'ALBUFERA ROMANA

El paisatge de s'Albufera -i en general de totes les zones humides- és el que més ha canviat al llarg de la història, ja que la gran llacuna (o mar petita) inicial, ben comunicada amb la mar, s'ha anat reblint lentament amb els sediments aportats pels torrents.

Sabem que els pobladors talaiòtics usaven els recursos d'aquesta llacuna marina primitiva. Per exemple, a la zona propera de Son Real s'han trobat restes de marisc i ossos d'ànneres, que servien d'aliment als seus habitants. A altres poblats s'han trobat ossos de moltes espècies d'albufera com agrons, cigonyes, grues, rasclons i fotges.

GALL FAVER © S. Torrents

Ja en el segle I, Plini el Vell ens deixa constància de l'existència, a Balears, d'espècies com la grua, els corbs marins o les corpetasses i el gall faver. D'aquesta darrera espècie (*Porphyrio porphyrio*), reintroduïda recentment a s'Albufera després d'haver-s'hi extingit, dona algunes dades curioses: “és el que banya moltes vegades dins l'aigua tot el que menja i ho agafa amb el la pota com si fos una mà.” Més endavant, en el capítol titulat “nuevas aves y fabulosas” explica que “De les illes de Mallorca i Menorca ens arriba el porphirion (...)” i afirma que és una espècie molt apreciada per menjar i que, a les illes, també es consumeixen algunes aus de presa i les grues.

De l'època romana sabem, per les troballes arqueològiques, que Pollentia fou una ciutat portuària, molt probablement amb un moll que se situaria als peus de la mateixa ciutat. Per tant, les llacunes de s'Albufera properes a Alcúdia (la zona reblida de “Maristany” que en el segle XIX s'anomenava llacuna de Santa Ana, i abans llacuna de Santa Maria) havien de ser, en aquella època, un port navegable.

SEGANT ARRÒS © M. Frontera

S'ALBUFERA ÀRAB I LA CONQUESTA CATALANA

Els àrabs desenvoluparen i aprofitaren amb èxit diferents sistemes de regadiu. D'una banda, les marjades d'hort situades als vessants de les muntanyes irrigades per fonts naturals o *qanats*. D'altra banda, els terrenys de marjal entorn de les albuferes, que alguns autors interpreten com una forma d'hidraulisme primitiu.

S'Albufera, per tant, havia de ser un lloc especialment important pels àrabs. Hem de recordar, en aquest sentit, que tant el terme albufera (mar petita) com marjal (prat o terreny pantanós) provenen de l'àrab. Al-Idrisi, en un breu comentari sobre la Mallorca anterior a la conquesta catalana fa referència a s'Albufera com un dels elements que donen riquesa a l'illa.

S'Albufera i el seu entorn constituïen una font de recursos molt variats. D'una banda hi havia l'ús agrícola de la marjal: les veles i els arrossars. Encara que no en tenim notícies directes, se sap que l'arròs era un dels

SEGANT ARRÒS © M. Frontera

productes que els àrabs mallorquins exportaven als mercats de Flandes i, per tant, hi ha indicis per pensar que part d'aquest arròs havia de ser conreat precisament a les terres de Al-Buhayra. El conreu de l'arròs va desaparèixer en el segle XIII i no torna a ser introduït fins al segle XIX.

També cal destacar l'ús pesquer de s'Albufera. En aquest sentit es coneix una alqueria àrab anomenada *Almadraba* en el districte andalusí de *Bullansa*. Aquest ús sí que es va mantenir després de la conquesta catalana. La "Remenbrança de Nunyo Sanç" (s. XIII) fa referència a aquest territori com "s'Albufera de peix o de pescar".

Finalment, sembla evident que s'Albufera devia ser una important zona de pastura. Les primeres notícies directes que en tenim són posteriors a l'any 1229, però una de les descripcions més completes de la Mallorca àrab, la d'AL-Zuhri (s. XII), destaca la ramaderia de l'illa, especialment les ovelles, però també els bous, les vaques, els cavalls i els muls.

Aquest interès per s'Albufera també queda clar a partir de la conquesta catalana, ja que aquesta contrada és una de les més cobdiciades pel rei i els magnats, com es posa de manifest en el Llibre del Repartiment. També s'ha demostrat que les rendes obtingudes pels drets reials sobre s'Albufera de Mallorca eren una de les partides més importants dels ingressos del rei.

DELS SEGLES XVI AL XVIII: LA DESCRIPCIÓ DE JOAN BINIMELIS

Cal fer una referència a s'Albufera d'aquesta època, perquè la descripció de l'historiador Joan Binimelis, de 1595, és la més antiga que coneixem i conté, a més, molta informació d'interès naturalístic. D'entrada ens dóna una visió menys negativa que la que serà tòpica més endavant: segurament, en l'antiguitat, s'Albufera no era un lloc tan malsà gràcies a la seva comunicació amb la mar. D'altra banda, és molt interessant la relació d'espècies que cita, entre les quals podem destacar el flamenc (una espècie esperable, ja que hi havia més ambients salabrosos), el gall faver (ja citat per Plini), les ganteres (la ganta és la cigonya), les piules (el siulador), el capblanc (segurament *Oxyura leucocephala*), els bregats (podrien ser els batallaires o els avisadors?) i, especialment, els "sisnes", moltíssims, les plomes dels quals són objecte de comerç. Despuig (1784) i Vargas Ponce (1787) també citen aquesta espècie (Francesc Tallades (1815) la cita al salobrar de Campos).

Estudis recents dels documents d'arrendament de la finca de s'Albufera durant els segles XVII i XVIII (G. Ordines, 1998) confirmen l'abundància dels cignes a s'Albufera. Hi ha nombrosos avisos que prohibeixen caçar-los, treure els ous, agafar els polls dels seus nius o recollir les cues de cigne. Els drets d'explotació dels cignes quedava reservat a les persones autoritzades pel propietari. Probablement es recollien les plomes després de la muda i es venien per a usos diversos (plomes per escriure, ventalls, adorns, coixins de plomissó?)

"Té a més Alcúdie per part del seu vertader miggorn une gran y espesiose legune a la qual los habitants nomenaven albufere: com si en nostre llenguaje diguéssim mar quieta. Que la solen arrendar cade any en pessades 800 lliures sens los arreus y altres avaries y és estat error de alguns que han pensat que sie est (sic) legune contegiosa ni cause male sanitat els (als) seus vehins y abitadors creient que per estar allí les algues detingudes e reposades fàcilment se tenen de corrompre majorment en los temps del estiu però és tan gran est mar y de continue entren en elle moltes aygües y de la mar y de la terre ab les vingudes dels torrens y de moltes fons que dins d'elle naxen la qual té de cúbito e circuit circa tres llegües."

“Aqueste albufera crie gran abundàntia y còpie de pexos, y de vàries spèsies de hont se proveix gran part de la ylle; com són llises, pollegerals; cabots, enguiles, pollegals, mujols, lops, dorades, aguts, llenguadors, esperrays, palomides, y corballs, contén també molte varietat de ausells e animals volàtichs, com són ànedes, fotjes, framenchs, garses, ocas, agrons, gallines de aygue, piules, selles, galls fervuers (?), ganteres, ànedes barberescas, sibel·lins, cullerots, cabusells, carpetasos, esplugabous, capblanc, bregats y gruas, sisnes moltísimes, que de les plomes que muden en son temps que per allí repreguen fan gran comersi per moltes parts fore del Regne de Mallorca.” (Binimelis, 1595) (Extret de Deyà i altres, 1999).

ÈPOCA MODERNA: DE LA DESSECCACIÓ A LA CONSERVACIÓ

Les notícies documentals sobre els guanys de terrenys a s'Albufera per motius agrícoles comencen a ser abundants a partir del s. XVII: la Marjal prenia força: els pagesos obrien grans sèquies i el fang i llot que obtenien, nets d'herbes i arrels, s'acumulaven en grans rectangles centrals, sobre els quals encara avui es conrea.

En el s. XVIII aquestes parcel·les, en principi de propietat privada, passen a ser part del Reial Patrimoni, bé que es respecta el dret dels antics establidors a fer-ne ús.

La part central de s'Albufera era, aleshores, un conjunt de grans estanys i canals entre ells, ja lleument modificat per l'home (ponts, comportes, freus...) Hi funcionava un complex sistema de pesca, molt productiu, que proporcionava a Ciutat peix fresc i salat.

Un segle més tard, en el XIX, per motius sanitaris (les febres eren freqüents a la contrada), comencen els ambiciosos projectes de dessecació de s'Albufera. Una Reial Ordre de 1851 mana aquestes obres i n'estableix les condicions. El primer projecte fou redactat per l'enginyer Antonio López, a 1853, i s'executà sols en part, amb l'excavació dels canals d'En Ferragut, de s'Ullastrar, d'En Molines i d'En Conrado. Deu anys més tard queda obert el Gran Canal, que permet la sortida directa al mar

de les grans avingudes dels torrents de Muro i Sant Miquel, travessant s'Albufera, però sense vessar-hi les aigües dedins.

A finals d'aquest any, 1863, després de diverses iniciatives, projectes i expedients, es fa una nova concessió, a una companyia anglesa, la “*New Majorca Land Co.*”, fundada per J. F. Bateman i W. Hope. Els projectes anglesos suposen la prolongació mar endins dels malecons del Gran Canal per evitar obstruccions, l'obertura de dos importants canals laterals (des Sol i Siurana), i l'efectiva dessecació de la zona inundada amb bombes hidràuliques mogudes per màquines de vapor. Un autèntic exèrcit de 1.500 homes, procedents de tota Mallorca i de fora, treballa a les ordres dels enginyers anglesos, transformant radicalment el prat. Seguint aquest pla, l'any 1871 s'havien aconseguit dessecar 2.146 ha, però sols 400 foren, finalment, útils per al conreu, per la salinització o noves surgències d'aigua a la resta. La majoria foren abandonades i tornaren al seu estat natural.

RODA DE PALES DE CAN BATEMAN

A finals de segle els anglesos, arruïnats, venen la finca a Joaquim Gual de Torrella, que inicia l'explotació arrossera amb una companyia, "Agrícola-industrial Balear" on tenien part experts valencians. La baixa dels preus de l'arròs i una catastròfica inundació l'any 1906, que destruï la collita, varen provocar l'abandonament de l'explotació industrial, i el conreu arrosser fou llogat a petits arrendataris, que mantingueren aquesta activitat de manera tradicional fins als anys 60. Avui sols a molt poques veles marginals es manté aquesta activitat agrícola, amb mètodes arcaics, compensats per l'escassa oferta.

Les antigues instal·lacions de la bomba hidràulica foren ampliades i convertides en una fàbrica de paper, que utilitzava com a matèries primeres, a més de materials de refús, el canyet i la sesquera, que es tallaven a escarada i es traginaven fins a "Sa Roca" amb els barquets, arrossegats des dels malecons. Aquesta implantació industrial va ser iniciativa d'una nova societat, "Celulosa Hispánica, S.A." de capital mallorquí i italià. L'activitat es mantingué fins a finals dels anys 50. La fabricació de paper implicava un ús important de substàncies químiques, que de vegades arribaven als canals, provocant importants mortalitats d'anguiles, i fins i tot, protestes dels pescadors.

La segona meitat del segle XX va suposar els canvis més radicals de s'Albufera, amb el procés de segregació de la propietat i l'especulació del sòl amb fins urbanístics. Això ha provocat una degradació ecològica greu d'una part important d'aquesta zona humida. La construcció de la central tèrmica des Murterar, immediata, ha suposat que els tubs de refrigeració travessin l'àrea des Cibollar i part des Colombar, la presència de cables elèctrics, sempre perillosos per als aucells, i altres problemes ambientals ben lamentables. En els anys 70 s'inicia un moviment conservacionista a favor de les restes, molt importants, de s'Albufera, amb insistents veus locals, espanyoles i europees que clamen per la declaració de l'àrea com a espai natural protegit. La primera passa important per a l'efectiva conservació de s'Albufera fou l'adquisició, pel Govern de la Comunitat Autònoma, de 830 ha a l'any 1985, amb la finalitat que fos el nucli

del Parc Natural de s'Albufera, complementat amb adquisicions per part de l'ICONA (Ministeri d'Agricultura) i la conservació legal d'altres àrees immediates, com és el cas des Comú de Muro, una de les darreres restes d'ecosistemes dunars de la Badia d'Alcúdia, de gran interès.

PESCA D'ANGUILA AMB CUCADA © M. Frontera

USOS TRADICIONALS I CULTURALS

LA PESCA

La interpretació dels contractes d'arrendament de la possessió de la Gran Albufera en els segles XVII-XIX (Ordines Marcé, 1998), ha posat de manifest, si no quedava prou clara, la importància històrica de la pesca en aquesta zona humida. Les eines principals de la finca eren les xarxes i les barques, a més dels falçons i les rampaines, estris necessaris per escurar les síquies que era la tasca principal de manteniment de s'Albufera. Les espècies més pescades eren la llissa i l'anguila i els sistemes de pesca variaven segons l'espècie, l'època i el lloc on s'instal·laven. S'esmenten la pesca amb canya, amb diversos tipus de xarxa, com la xarxa esmallada o tresmall, la xarxa de caluper (el calup és una llissa de casta petita) i amb diversos estris que se situaven als canals de pas, com els

butxells, que probablement eren un tipus d'almadrava. Altres sistemes tradicionals de pesca –recollits per Francesc Lillo (1995)– eren els següents:

La pesca d'encesa. Es feia de nit, des d'una barqueta, agafant el peix amb una fitora. La barca duia davant un fester que era una graella de ferro on s'hi encenia una teia que atreia i permetia veure el peix.

La parança. Parany usat per pescar l'anguila correguda. S'instal·lava obstruint un canal. Era una gàbia de ferro amb una boquera d'entrada i diversos compartiments que dificultaven la sortida del peix.

L'artet. Era una xarxa prima que s'estirava des de les dues bandes dels canals amb unes cordes.

Els morenells. Són un tipus de nansa. N'hi havia de diverses mides i materials. En general es tracta d'una gàbia grossa, gairebé cilíndrica, que té una boca d'entrada en forma d'embut que dificulta la sortida del peix.

La pesca d'anguila amb cucada. És un sistema de pesca amb una canya que té un fil del qual penja una esca feta només de cucs, sense hams. La voracitat de l'anguila permet estirar-la i treure-la de l'aigua dipositant-la amb habilitat dins un gambaner situat dins la síquia, que manté les anguiles vives.

PASTERA © M. Frontera

Dels testimonis orals ens queden referències de les quantitats i la varietat de la pesca a s'Albufera. Es distingia la pesca de l'anguila i del peix d'escata que inclou llisses, mújols, llobarros i dorades. Hi ha referències de pesques de 400 ó 500 kg de dorades a l'estany des Ponts o a s'Oberta i de captures de 17 tones d'anguila en 5 ó 6 nits durant els anys quaranta.

Actualment, al Parc, la captura d'anguiles amb morenells està prohibida per potenciar la recuperació de l'espècie. Es procura promoure l'aprofitament ordenat de l'anguila. L'aprofitament comercial va desaparèixer, però es manté l'aprofitament tradicional mitjançant la pesca amb cucada, preferentment per a jubilats de l'entorn del Parc (sa Pobla i Muro). La temporada de pesca d'anguiles amb l'art de cucada s'autoritza a determinades zones del Parc (Canal des Sol, Gran Canal, Síquia des Polls, sa Siurana,...) entre els mesos de juliol i febrer, prèvia sol·licitud d'un permís gratuït al centre de recepció del Parc i la presentació de la llicència de pesca fluvial (gratuïta també pels jubilats).

El destí final de l'anguila és l'elaboració dels deliciosos plats típics de la comarca: espinagades, anguiles frites o ofegades, fideus o greixonera d'anguiles... que no falten mai per Sant Antoni a sa Pobla i a Muro. Cal tastar-los!

Però les anguiles no estan excloses de problemes: el canvi climàtic, la desaparició progressiva de zones humides per dessecació, la contaminació de les aigües, bàsicament per productes químics procedents de l'agricultura i la sobrepesca en algunes àrees de creixement de les anguiles, fan disminuir el nombre d'adults que arriben a la posta.

LES PASTURES

Els ramats de vaques i cavalls s'han reintroduït recentment com a mètode de gestió, però les pastures són un dels usos més antics de s'Albufera. Les notícies d'aquest aprofitament són molt abundants a partir del segle XIII. El bestiar pasturava en el prat o marjal, que es va anar configurant com una zona comunal, des de les terres conrades fins llacunes d'aigües lliures.

La major part de referències antigues parlen de vaques vermelles i egües, anomenat ramat gros, encara que a vegades també se cita la presència de ramat petit (ovelles, cabres o porcs). També es distingeix el ramat domèstic del salvatge, segons es deixi tancar o no.

Els animals pasturaven a lloure, sovint sense pastor, de nit i de dia, tots els mesos que les aigües i la verdor del prat ho permetien. Quan, durant l'hivern, les aigües

VACA MALLORQUINA © B. Perelló

anegaven la marjal i el verd de s'Albufera minvava, el bestiar era traslladat a cavall a les muntanyes properes o s'encorralava.

L'ús de s'Albufera com a zona de pastura ha perdurat al llarg dels segles. Des de 1987, amb la col·laboració del Patronat de Races Autòctones de Mallorca (PRAM), es va introduir bestiar amb l'objectiu de recuperar les races de vaques i cavalls de les illes i de diversificar la vegetació i la fauna de s'Albufera. Aquest bestiar s'alimenta sobretot de canyet i de jonc tendre. D'aquesta manera obre clarianes i crea les superfícies d'aigües lliures necessàries pels aucells.

ELS CONREUS DE MARJAL

Hi ha un paisatge marjalenc que es repeteix de manera gairebé idèntica en diferents aiguamolls de la Mediterrània. És un paisatge d'horta construït sobre terrenys antigament anegats, guanyats a l'aigua a base d'excavar síquies i acumular la terra extreta en parcel·les allargades i estretes. El resultat és un paisatge de faixes envoltades de canals que serveixen per drenar l'aigua i per regar, ja sigui per infiltració, per inundació o mitjançant sistemes de transvasament de l'aigua, encara que en general la infiltració assegura la humitat necessària per a molts de tipus de conreus. Aquestes parcel·les de terra tenen diferents noms: veles a Mallorca, feixes a Eivissa, peces a l'Empordà, etc. S'anomenen, en general, "horts drenats" ja que resulten de drenar l'aiguamoll i tenen un sistema d'irrigació prou diferent als horts convencionals de rec superficial.

Aquest tipus d'hort es va desenvolupar notablement durant l'època àrab, com s'ha demostrat recentment a les Feixes d'Eivissa. Són espais que estan situats entre una zona de pastures i una zona externa de regadiu convencional (en el qual l'aigua es treia amb l'ajuda de sínies). Els llacs, els prats, les veles i els horts se succeeixen els uns als altres en l'espai de la marjal (però també se succeeixen en el temps: al llarg dels segles les llacunes s'han anat transformant en horts).

Les plantes cultivades a sa Marjal de s'Albufera han canviat al llarg de la història. A més de l'horta tradicional,

POLL BLANC © B. Perelló

trobam referències a conreus singulars com per exemple el cotó i l'arròs en l'època àrab o els horts de polls que sembla que es desenvolupen especialment durant el segle XVI. En aquella centúria gairebé cada finca de sa Marjal tenia diversos horts de polls (fins a 10 horts en una mateixa possessió). Hi havia horts amb un centenar d'àlbers i d'altres amb mil polls "desospitats" o aptes. Molts estaven tancats de bardisses per mor del bestiar. A més, també hi havia salzes, gatells, moreres i vims. I sobretot horts de canyars. Relacionats amb aquestes plantacions cal pensar en petites indústries de fusters, panerers, vimaters i teixidors de telers de seda que enriquien la contrada.

Altres cultius que varen tenir una notable implantació fins al segle XX foren els conreus del lli i del cànem, especialment aquest darrer. En el segle XIX es produïen unes 300 Tm de cànem només a sa Pobla, més de les tres quartes parts del que es produïa a Mallorca. El procés d'obtenció de la fibra a partir de les plantes de lli i de cànem és similar. Un cop segat, s'agrupava en garbes que primer s'assecaven, després s'amaraven a s'Albufera i finalment es tornaven a assecar. Així quedava preparat per al procés posterior que constava de diverses etapes: trencar, espadar, pentinar, filar i blanquejar. Un llarg procés que el deixava a punt per teixir. Del cànem, se'n feien cassots d'home, tovalloles, faldons, davantals i sobretot llençols.

EL CONREU DE L'ARRÒS

Durant la primera meitat del segle XX, l'arròs es converteix en un dels cultius més importants de s'Albufera. D'acord amb l'estudi que va fer Damià Duran, podem distingir dos períodes, el latifundista (1901-1908) i el minifundista (1909-1973). Durant el primer, s'arriben a conrear 1.800 quartons amb una plantilla d'unes 500 persones contractades per l'empresa Agrícola Industrial Balear S.A. Aquest sistema fracassa, sobretot per una comercialització deficient del producte i per les inundacions de 1906 que varen debilitar l'empenta inversora de l'empresa.

A partir d'aquesta fallida, es lloguen les veles a particulars i el conreu es manté més o manco estable durant els anys trenta i quaranta en uns 1.000 quartons d'arròs. A partir de llavors comença a decaure, fins que gairebé desapareix.

L'arròs es va sembrar pràcticament per tota s'Albufera on ho permetia la salinitat de l'aigua, però especialment a les zones conegudes com es Ras, ses Puntes, es Forcadet, Son Carbonell, Son Serra, Son Sant Joan i Son Claret. Avui en resta algun quartó testimonial al camí de Son Fornari.

Les parcel·les conreades o veles estan separades per malecons i irrigades per síquies amb comportes o boqueres d'entrada i de sortida. Les veles romanen

FEIXANT ELS BRINS D'ARRÒS. © M. Frontera

inundades durant tot el període de creixement. S'eixuguen per preparar la terra abans de la sembra i durant el creixement per renovar l'aigua i fer els tractaments contra les plagues.

El cicle de l'arròs dura des del mes de març fins al mes de setembre. Primer es fa el planter i, un cop ha crescut, es trasplanta, a la primeria del mes de juny. Se sega a finals de setembre amb un falçó. Després s'ha de batre, assecar al sol i pelar amb una màquina peladora. Algunes de les varietats emprades són l'arròs bomba, el bombita, el panxa blanca, el bell-lloc, el solana i el balilla.

FÀBRICA DE PAPER DE SA ROCA

ÚS TRADICIONAL DE LA VEGETACIÓ NATURAL

La canya i el canyet

La canya (*Arundo donax*) és una gramínia llenyosa d'origen oriental. El canyet (*Phragmites communis*) és autòcton i més abundant, però també més prim i menys versàtil. De les canyes i el canyet, se n'aprofitaven totes les parts de la planta: les fulles, les rabasses i, especialment, les tiges, altes, endurides, llises i buides, usades amb

profusió per la seva lleugeresa i resistència.

Les fulles tendres podien servir de farratge o per revestir paners i evitar els cops a la fruita. La rabassa de la canya, per les seves formes retorçades, podia servir de ganxo per espolsar olives, garroves o per abaixar enfilalls de tomàtigs de ramellet, per treure llaunes del forn, etc.

La tija es talla en lluna vella, quan s'han assecat les fulles, durant l'hivern. S'emprava, en tires primes, per fer paners, nanses o morenells i, sencera, en multitud d'usos domèstics, agrícoles i de construcció: mànecs de graneres, canyes de batre (la llana, les ametlles, el tel de les salines), encanyissades espesses de bardisses, paravents, barraques, porxades, sostres i sequers o encayissades per emparar mongetes, tomàtigs o qualsevol planta enfiladissa de l'hort. Instruments com la flauta o joguines com els molinets de vent, les milloques i els estels, també estan fets de canya. Infinitat de petits objectes, des d'un gaiato a un canutell per embolicar-hi un rodet de fil, un bufador d'amentar el foc o un estoig d'agulles de fer calça; hi ha poques coses que es resistixin a la versatilitat de la canya, que sembla que només té per límit l'enginy humà. Tant a orient com a occident la canya és encara metàfora de l'objecte elemental, de la simplicitat i de l'eficàcia. "I som canyes humanes/...Canyes fràgils,/ però plenes de música", que deixà escrit Blai Bonet.

La bova

Encara hi ha segadors de bova i cordadors de cadires. La bova té les fulles llargues i acintades i creix a les voreres de les aigües dolces de s'Albufera. Se sega els mesos d'estiu, quan està a punt de granar, i se seca durant quinze dies estesa al sol fins que grogueja. Llavors els manats es poden conservar durant un cert temps. Per emprar-la, es remulla durant un quart d'hora perquè recuperi la seva flexibilitat original. Per cordar les cadires, les fulles es van torçant, trenant i empalmant entrecruades en el bastidor de fusta fins formar una trama compacta.

BOVA © P. Vicens

Els joncs

Hi ha diverses espècies de joncs. Els més interessants són els més llargs i forts: el jonc marí (*Juncus maritimus* i *Juncus acutus*) el jonc ver o jonc boval (*Schoenus nigricans*). Es collien els mesos de juny i juliol. Se secaven al sol i s'empraven per fer nanses, morenells, estores o paners. Els ormeigs de pesca, els feien els mateixos pescadors durant l'hivern.

La sesquera

És una de les plantes més abundants de s'Albufera. Mesclada amb el canyet o com espècie absolutament dominant forma un herbassar dens, alt, continu, gairebé impenetrable, ple de fulles dentades i tallants com les de les carritxeres. És una espècie parent dels papirs, gràcies al quals -en paraules de Plini el Vell- "es conserven els fets i successos dels homes i memòries de la vida". Com aquells, s'ha usat per fer paper, també a s'Albufera. L'empresa Celulosa Hispànica S.A. va construir una fàbrica a sa Roca on es produïa un paper de baixa qualitat, preferentment usat per embalar. La fàbrica va funcionar des de 1938 fins a 1966. Es recollien fins a 50 Tm diàries de canyet i sesquera que constituïen el 50 % de la matèria primera necessària. La recol·lecció de les plantes es feia manualment, per segadors que treballaven a escarada; es transportaven

amb barquets que s'impulsaven amb crosses (o s'estiraven des de la vorera) pels canals fins a la fàbrica on eren processades i mesclades amb altres materials per fer la pasta del paper.

LES SALINES DE S'ILLOT

Després de la conquesta de Mallorca una part de s'Albufera correspon al Rei i una altra part al comte d'Empúries. L'any 1272, el comte d'Empúries estableix el bosc, els estanys i les salines situats al nord del que serà la possessió de Son Sant Martí i cedeix el dret d'aprofitament de la llenya (però no de les pastures ni dels estanys) a tots els habitants de les parròquies de Muro i Santa Margalida. Aquesta zona, amb variacions dels seus límits, serà coneguda com la comuna des Braç de Son Sant Martí, i més endavant, simplement, com es Comú de Muro. Segons el document d'establiment, per tant, aquesta antiga comuna abraçava uns estanys productors de sal.

Ses salines de s'Illot, tal com les coneixem avui, són una construcció moderna que va durar pocs anys, des del 1950 fins al 1979. Ocupaven unes 14 hectàrees, que és una molt petita part de s'Albufera. Tot i les petites dimensions, són un element interessant des del punt de vista de la conservació del patrimoni. D'una banda, són el testimoni d'una època

SALINES DE S'ILLOT © M. Frontera

en la qual la indústria salinera va experimentar una breu expansió, però sobretot són el testimoni d'una activitat respectuosa amb el medi natural de s'Albufera.

El procés per instal·lar-hi aquestes salines comença tot just acabada la guerra civil. Hi ha una primera petició, durant els anys 40-41, que no prosperà, i una segona, l'any 1945, que és autoritzada pel Ministeri d'Indústria el 27 de febrer de 1946. Tres mesos després es presenta el projecte definitiu per construir-hi les salines, que és aprovat el mes de febrer de 1947. Les obres es prolonguen fins a l'any 1949 i el Ministeri d'Indústria les considera acabades el mes d'agost d'aquest any.

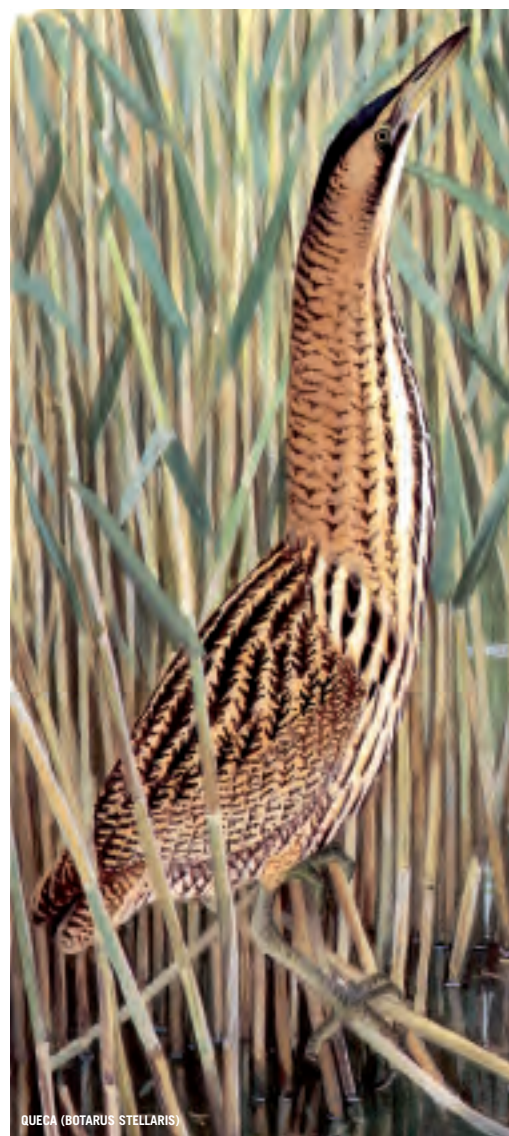
Per explotar aquestes salines, es construeix una nova empresa, Salinera Mallorquina, SA, el 23 de desembre de 1949. La primera collita es produeix, amb tota probabilitat, l'any 1950, però les primeres dades de producció publicades en el *Butlletí de la Cambra de Comerç* són de 1951. Es recullen 300 tones de sal i en les feines d'extracció intervenen 11 treballadors. Les salines, tal com queden l'any 1949, consten dels estanys següents: 1 concentrador previ de 96.000 m², 2 concentradors de 9.500 m² i 8 cristal·litzadors de 2.800 m².

L'any 1955 es legalitza un magatzem que, a més, consta d'un forn per a l'assecatge de la sal i dos molins moguts per un motor: un de moles planes de pedra d'1 metre de diàmetre i un altre de corrons d'acer com a molí de reserva. L'any 1975, amb una producció de 400 tones, és el darrer any del qual es disposen dades.

El 12 de març de 1976, Salinera Mallorquina sol·licita una autorització de suspensió temporal dels treballs, ja que per millorar la producció necessiten una reorganització de la distribució dels estanys. Aquestes obres no es fan «al conecer la existencia de un proyecto de urbanización de estos terrenos». L'estiu de 1979 el Ministeri d'Indústria declara *caduca* l'explotació, després de fer-hi una inspecció i comprovar la total inactivitat i abandó de les salines. El 28 de setembre de 1979, es dissol l'empresa Salinera Mallorquina, SA.

LA LITERATURA I EL CANÇONER

S'Albufera és un lloc propici als mites. L'aïllament, la solitud, la duresa del medi ambient, la riquesa de la caça i la pesca, la convivència amb els altres éssers vius, els treballs faraònics de la dessecació i la lluita per a la conservació de la natura són alguns dels temes que han servit per a la creació d'una literatura que en recrea els paisatges.

QUECA (BOTARUS STELLARIS)

Podem esmentar les descripcions dels viatgers i erudits dels segles XVIII i XIX, entre les quals destaquen les pàgines de Geroni de Berard al llibre “Viaje a las villas de Mallorca” de 1789. Joan Rosselló de Son Forteza (1854-1935) hi dedicà una descripció literària titulada “La badia llevantina” i un conte notable “Lluita de braus”, potser un dels millors que va escriure. Es tracta d’una recreació del mite de la bella i la bèstia. L’home-animal viu en l’ambient més inhòspit que hom podia imaginar en aquell temps, “en el centre de la planura deserta i malsana”, pasturant els bous per dins s’Albufera, mentre que la bella Llissa, filla d’un pescador, té una existència feliç a la vora del mar. Les vides d’aquests dos personatges es van creuant en un clima de tensió creixent, fins que es desencadena la tragèdia.

Pel que fa a la literatura popular, l’Arxiduc ja va recollir la llegenda de la “por de s’Albufera” que s’atribueix als bramuls d’un aucell que el parc natural ha recuperat: la queca (*Botarus stellaris*). La rondalla també va ser publicada a la històrica revista impulsada per Joan Parera i Sansó “Sa Marjal” (1909-1928), la primera de la premsa forana de Mallorca i que constitueix “un monument indestructible de denou anys de vida poblada”, en paraules d’Antoni M. Alcover.

S’Albufera i els seus productes tenen una presència important al cançoner de la contrada. Personal del parc ha agrupat una bona part de les cançons que s’hi refereixen, amb l’ajut de Madò Antònia Buades i Alexandre Ballester, entre d’altres. La major part de cançons tenen relació directa amb pràctiques agrícoles. És interessant la referència repetida al cànnyom, un conreu antigament molt important. L’abundància d’aquest tema es veu reforçada perquè moltes feines agrícoles es feien cantant. Les referències a la pesca són relativament importants, en canvi, n’hi ha molt poques dedicades a la caça. Vegem-ne algunes:

1

**Terres grosses de marjal
un temps hi cantaven grins
i ara amb sinis i molins
treuen un gran capital.
Patates com un poal,
mongetes com a poncins,
i es diumenges es fadrins
enc que no sien molt fins
corbates i corbatins
pareixen de can Verdàl
(De Ginard, 1966/75)**

2

**Cançó de regar amb buidador:
Un temps tenia criada
per dur ets infants en es llit
ara per un pa florit
rentaria una bugada
(De Madò Buades)**

3

**Ses “juergues” s’han acabades
a devers Es Colombar
ara no podem pescar
aquelles anguiles gruixades
ni pegar aquelles panxades
que no mos podiem ‘cabar**

PONT DE SA ROCA

LA TOPONÍMIA

La toponímia de s'Albufera ha estat recollida per Miquel Àngel March i per Francesc Lillo. D'aquest darrer recollim algunes notes referides als topònims més importants:

S'Amarador. El nom fa referència a l'antic estany existent en aquell lloc, en el qual s'hi amarava tot el cànym que es produïa a s'Albufera i voltants. L'any 1991 es va procedir al dragat de gran part d'aquest terreny abolit, recuperant un nou espai d'aigües lliures.

Es Colombars. Avui aquest nom fa referència a un dels trossos més grans de s'Albufera. Comprèn es Colombar Petit a la part del Canal Ferragut que limita amb es Murterar i es Colombar Gran a l'altra part del Ferragut. Es tracta de les dues zones amb més nombre de llisers i estan conformades per un reticulat de canals perpendiculars que les creuen de cap a cap. Al ser una de les zones més inaccessibles de s'Albufera i amb grans llisers, constitueix el principal refugi per a la hivernada de les aus aquàtiques.

Es Patrimoni. Tros gran de s'Albufera situat al seu extrem cap al ponent, devora Can Blau, limitant amb el Malecò de sa Siurana, amb el Canal Loco i amb ses Mosqueres. El seu nom és l'únic testimoni que queda del que un temps fou el Patrimoni Reial, que abarcava gran part de s'Albufera. Aquest tros del prim segurament va ser expropiat automàticament amb les obres de dessecació i passà a mans d'en Bateman. La part de Patrimoni Reial que no va ser afectat per la dessecació va seguir un camí molt distint i va passar a ser propietat de petits marjalers que, des de temps immemorials, havien convertit en veles de conreu els antics estanys més pròxims a Muro i sa Pobla. Sobre els litigis dels jurats d'aquests dos pobles per a recuperar les terres usurpades per la Corona existeix abundant literatura i documentació.

Ses Punes. Tros gran de s'Albufera que confrontava antigament per la part de la mar amb els pinars de Son Sant Martí i ara ho fa amb la carretera Alcúdia-Artà; amb el Canal de s'Ullastrar pel nord, amb es Ras pel ponent i

amb s'Illot pel migjorn. Tots els documents antics mencionen els pinars de ses Punes, que en el mapa de l'Enginyer López apareixen com a molt grans; per tant probablement devia incloure el que ara és s'Illot i Son Bosc, fins al que també avui anomenam Son Sant Martí. Avui, malgrat dominar el prim i la vegetació palustre, conserva esponerosos pins que creixen sobre les dunes fòssils, formant petites illetes de gran bellesa paisatgística i riquesa ecològica.

Sa Roca. Centre neuràlgic de s'Albufera, d'ençà que els Anglesos hi instal·laren la màquina de vapor més potent per eixugar s'Albufera. Es tracta del "fort" situat més al centre de tota la zona humida i, per tant, on l'empresa de dessecació va jugar un paper fonamental. També hi contribuï el fet de fer passar el Gran Canal i el Canal des Sol just aferrat a sa Roca, tallat a esquadra a certs indrets. Amb motiu de la seva compra per part del Govern Balear i de la declaració del Parc Natural passà a concentrar els edificis administratius, el centre de visitants del Parc i les dependències del personal.

SA ROCA

L'ARQUITECTURA

La major part de l'arquitectura més notable és de finals del segle XIX. Es tracta dels canals, ponts i edificis construïts amb la finalitat de dessecar s'Albufera.

El Gran Canal. Els torrents de Muro i de Sant Miquel s'uneixen a un lloc conegut com sa Punta des Vent. El curs de l'aigua continua pel Gran Canal, de 50 m d'amplada i 2.700 m de recorregut fins a la desembocadura de s'Oberta. L'obra es va acabar l'any 1871. Anteriorment les aigües de s'Albufera desembocaven a la mar per l'estany dels Ponts i només ocasionalment, com durant les inundacions de 1852 (la plena d'en Gelat), trencaven per aquest punt.

El darrer tram està enllosat amb peces de marès per a facilitar la neteja periòdica i és travessat per sifons que condueixen les aigües dolces del canal de Rec. Els malecons laterals són els camins principals de s'Albufera i foren reforçats amb la sembra d'oms i polls, les arrels dels quals subjecten la terra. El Gran Canal precisa una neteja periòdica, ja que els sediments aportats pels torrents el van cegant. Aquesta neteja s'havia descuidat durant dècades, de manera que a partir de la declaració del parc va ser necessari efectuar un dragat de tot el canal.

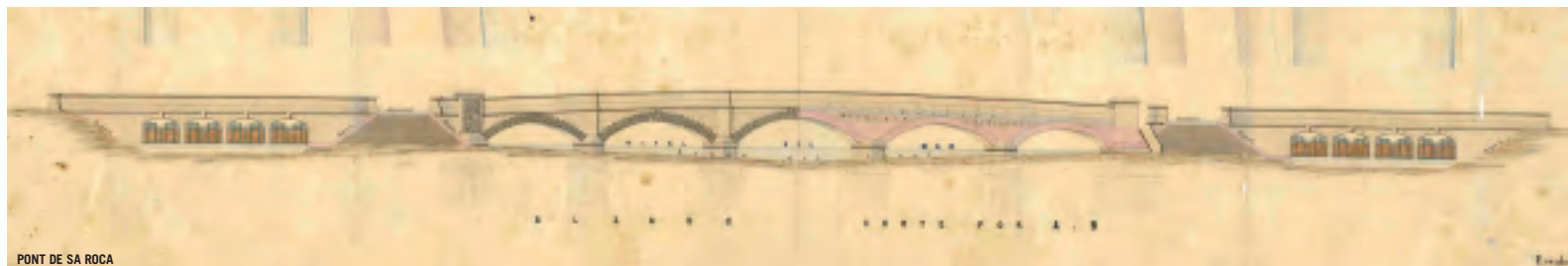
El Canal de Rec (Canal Riego). És un canal que servia per a conduir i distribuir les aigües dolces de la Font de Son Sant Joan pels conreus d'arròs o de cànjom repartits per tota s'Albufera. Tenia 72 km de longitud, però actualment només es conserva en més o manco bon estat en els trams paral·lels al Camí de ses Puntes o al Camí des Senyals. L'aigua era impulsada des de la font per una gran roda hidràulica moguda per un motor de vapor.

Els ponts de sa Roca i el Pont dels Anglesos. Aquest darrer també s'anomena pont de s'Oberta i antigament pont de ses Comportes. Són dos ponts de cinc ulls, que travessen el Gran Canal als punts coneguts com sa Roca i s'Oberta. Estan construïts amb peces de marès sobre un fonament d'estaques de pi. Tenen una longitud de 110 m i una amplada original de 5 m, però el dels Anglesos fou ampliat l'any 1947 fins a 7,5 m i l'any 1982 fins a 11 m. Els cinc arcs rebaixats tenen una llum lleugerament decreixent cap als extrems: l'arc central fa 9,30 m, els dos intermedis 8 m i els dos laterals 7,10 m.

Els ponts de ferro. El pont de Can Blau i el de Son Carbonell travessen els torrents de Sant Miquel i de Muro, respectivament, i estan situats a la banda de ponent de s'Albufera. Són els primers ponts de ferro de la història de Mallorca. Varen ser fabricats a Anglaterra a partir del projecte de dessecació de 1866. Cadascun descansa sobre un fonament format per 200 estaques de pi.

Can Bateman. És l'actual centre d'interpretació del parc i l'antiga casa de l'enginyer anglès John Frederic Latrobe Bateman. Va ser construïda a finals del segle XIX durant les obres de dessecació de s'Albufera. Recentment s'ha restarant conservant l'arquitectura original de l'edifici. S'hi han incorporat alguns accessos nous i s'ha adequat l'entorn com a jardí botànic.

A més de les obres esmentades, s'Albufera té un ric patrimoni d'obres menors: síquies, ponts i camins que permeten la circulació de l'aigua i el pas de les persones i del bestiar per dins el prat. Cal destacar el petit pont de Son Carbonell, situat devora el pont de ferro i les cases de ses Puntes. També hi ha alguns pous, casetes d'eines i els elements constructius de les salines de s'Illot, que tenen un petit magatzem en runes

LA GASTRONOMIA: S'ALBUFERA A LA CUINA

L'adaptació al medi ambient és una constant a les espècies biològiques i a les cultures humanes; un dels dipòsits més sincers i més importants de la cultura popular és el rebost i la cuina: per força, un ambient tan peculiar com s'Albufera ha de tenir conseqüències gastronòmiques, tant per les matèries primeres que proporciona com per les necessitats calòriques que un medi tan hostil pot significar per als treballadors.

L'arròs i la pesca —en concret, l'anguila— són fonamentals a la dietètica de la contrada. Un bon **Arròs brut**, que combina una varietat insigne de carns i verdures, sobretot si es pot elaborar amb l'arròs de varietat «bomba», conreat encara a sa Pobla i Muro, és d'una gran riquesa de matisos de sabor. Les **anguiles** se solen preparar amb **fideus**, una sopa densa; o bé es pot degustar la **greixonera d'anguiles**, amb diverses castes de verdura, segons el temps. Aquest peix és també molt saborós simplement frit amb oli d'oliva... i pebres coents. El coent, precisament, és una constant molt marcada de la gastronomia comarcal.

Probablement, el plat més famós elaborat amb anguila és l'**espinagada**, una coca tapada de verdura i anguila, de forma quadrangular, sempre ben coenta, que es prepara per Sant Antoni, la gran festa de sa Pobla que coincideix amb el màxim de captures d'anguiles corregudes.

ANGUILA © M. Frontera

RECEPTA DE L'ESPINAGADA

Prendreu un quilo de farina de fer panades, la posareu dins d'una ribella i fareu al mig un buit, on disposareu 100 g de saïm de porc, una tassa d'oli, dues tasses i mitja d'aigua i ho pastareu ben pastat.

A part, tallareu bledes, julivert i alls, tot tallat ben petit, ben trempat amb sal, pebre vermell, pebre bo i oli. Haureu tingut les anguiles, en trossos de mig pam, netes i sense pelar, dues o tres hores en un picat fi de julivert i all, trempades amb oli i pebre bo. No hi posareu la sal fins que es disposen dins de l'espinagada. A part també, trempareu amb el mateix un bon grapat de pèsols.

Fareu, amb la pasta, una estesa prima, hi posareu un sostre de verdura, les trossades d'anguiles de per llarg, pèsols i un altre sostre de pasta. Tapareu, doblegant la pasta com un sobre, de manera que quedi una coca tapada, d'un pam i mig per un pam, o més gran si interessa. Untau-vos bé les mans amb bon oli d'oliva, i feis una passada per defora de tota l'espinagada i teniu-la al forn el temps que demani.

(Recepta de Madò Antònia de Ca Na Lloreta, de sa Pobla).

RECEPTA DELS FIDEUS AMB ANGUILLES

Agafareu porros, tomàtiques, julivert i alls, tot ben trossejat; i anguiles, netes i tallades cosa de quatre dits. Ho trempareu tot ben trempat amb oli, sal, pebre bo i pebre vermell. Ho posareu tot dins d'un calderó d'aigua freda, a coure damunt el foc. En tenir les anguiles cuites, les traureu a una greixonera, i tirareu els fideus dins del brou. Les anguiles, les trempau amb oli, sal, pebre vermell, all i julivert ben picat. Els fideus són el primer plat, i les anguiles venen de darrerria.

(Recepta de l'amo En Joan Curt, de sa Pobla).

LA GESTIÓ ACTUAL: GESTIÓ PER A LA CONSERVACIÓ

Fins fa uns anys, s'Albufera era per l'home sols una font de productes útils: la pesca, la caça, el canyet o la bova... o el mateix sòl, convertit en sòls agrícoles o urbanitzables.

Però a l'any 1988 culmina un procés de conservació iniciat anys abans: primer els científics i després els particulars i les associacions interessats en la conservació d'aquest espai natural. A l'any 1962, una convenció científica internacional (la conferència MAR) ja va proclamar l'interès de s'Albufera, assenyalant la prioritat de la seva conservació. Els manifestos i pressions per a la protecció del prat, successivament retallat per distintes urbanitzacions, varen créixer i la força de l'opinió pública mallorquina (gràcies en gran part a la tasca del GOB), espanyola i europea fonamentaren les decisions polítiques per a la preservació efectiva de s'Albufera.

L'any 1985, el Govern Balear va adquirir una part important de l'àrea (830 ha), i s'han sumat posteriorment a l'adquisició de terrenys l'ICONA (390 ha), i la Fundació Illes Balears (100 ha). El 1988, es va declarar el Parc, que suposa el caràcter no urbanitzable del sòl, i la conservació i restauració dels seus valors naturals, afavorint l'ús públic compatible amb aquesta conservació.

OBSERVANT OCELLS © B. Perelló

El Parc passà a ésser gestionat per la Conselleria d'Agricultura i Pesca del Govern Balear (actualment per la Conselleria de Medi Ambient), i compta amb una Junta Rectora on les distintes administracions, científics, ecologistes i sectors interessats participen a la presa de decisions sobre el Parc.

Un equip multidisciplinari de la Conselleria de Medi Ambient i de l'IBANAT treballa dia a dia en tasques tan diverses com la gestió, l'educació ambiental, la informació als visitants, l'administració, el seguiment naturalístic, la vigilància, el manteniment i les feines agrícoles i ramaderes.

A s'Albufera, els recursos humans i econòmics estan al servei d'un objectiu prioritari, la conservació i la restauració del patrimoni natural i cultural, que s'ha de fer compatible amb l'ús públic, educatiu i científic, i amb la integració en la realitat socioeconòmica del seu entorn immediat.

Aquestes són les grans línies que guien la gestió de s'Albufera, que es regeix per un Pla rector d'ús i gestió plurianual, i per plans anuals d'actuacions.

L'aigua

Un eix prioritari de la gestió és el control i seguiment de la qualitat i la quantitat de l'aigua a la zona humida. La declaració del parc va suposar la millora de la qualitat de l'aigua. Les aigües que abans s'hi abocaven sense depurar, ara són conduïdes a les depuradores de sa Pobla, Muro i Can Picafort.

Cada mes, el personal del parc, pren mostres d'aigua per mesurar una sèrie de paràmetres fisicoquímics i vetllar per la seva qualitat.

L'altre objectiu de la gestió hídrica és el control de la quantitat i dels fluxos d'aigua. Els canals construïts en el segle XIX per a la dessecació de s'Albufera tenien com a funció que l'aigua fluís directament cap a la mar. Ara la finalitat és mantenir una xarxa bàsica de canals en bones condicions, per la seva importància com a hàbitat, per mantenir el cabal ecològic i perquè no s'inundin les zones agrícoles de la Marjal.

També es fan actuacions de retenció de l'aigua dolça,

per tal de mantenir les zones inundades i recuperar antigues llacunes. Tot això sense perdre el contacte amb la mar, imprescindible per a les poblacions de peixos, com l'anguila, l'espècie més important per als pescadors de la comarca.

Per complir aquests objectius, es disposa de sistemes de comportes, es realitzen dragats i neteges de canals, síquies i llacunes. Durant l'hivern, per no interferir en la nidificació, se sega el canyet, que així no ofegarà el flux de l'aigua en els canals.

Les neteges són especialment importants quan les torrentades fan arribar al parc grans quantitats de materials i residus dipositats aigües amunt.

Les pastures

En èpoques passades, s'Albufera havia estat terreny de pastures; però quan s'abandonà aquesta pràctica, l'extensió de canyet va créixer molt i es va fer més densa. Aquest fet, juntament amb el progressiu reblliment de la zona, va provocar que les aigües lliures de poca fondària, necessàries per a l'alimentació de moltes aus, gairebé desapareguessin.

Per recuperar aquest hàbitat, es decidí actuar; descartant la utilització de maquinària i de foc, s'optà per la pastura extensiva de bestiar. Els animals adequats per aquesta tasca són les vaques de raça mallorquina. En alguns punts concrets s'utilitzen també els cavalls de la Camargue i els búfals asiàtics. Tots ells són animals capaços d'alimentar-se a les zones inundades.

D'aquesta manera, el parc natural ha contribuït també a recuperar una raça autòctona. Més d'un centenar de vaques mallorquines hi pasturen durant la primavera i l'estiu, i durant la tardor es traslladen a la muntanya veïna de Biniatrina, per passar-hi l'hivern. El maneig del bestiar requereix feines de control sanitari, rotació de pastures, construcció de tancats, etc.

La pastura actua com a un excel·lent tallafoc: s'ha aconseguit que els incendis del canyet, que fins fa poc afectaven bona part de s'Albufera, ara gairebé hagin desaparegut.

Els resultats del control de la vegetació mitjançant pastures han estat espectaculars per a la biodiversitat del parc. S'ha recuperat una extensió considerable d'aigües lliures, i d'aquesta manera ha augmentat la quantitat i diversitat d'aus presents en el parc: la densitat d'hivernants s'ha incrementat més del 400%; espècies abans raríssimes, com la queca, l'esplugabous i el toret, ara hi crien, els agrons són més abundants... També han crescut les poblacions de peixos, amfibis, tortugues d'aigua i orquídiades de prat.

CAVALL DE LA CAMARGUE © B. Perelló

AVISADOR © S. Torrens

ANINERA BLANCA © M. Frontera

MORETÓ © M. Frontera

CAMA-ROJA © M.A. Dora

La biodiversitat

Una altra actuació feta per recuperar la biodiversitat ha estat la reintroducció d'espècies que havien desaparegut, com el gall faver i bec vermell, que ja s'han fet habituals i crien a s'Albufera.

També es controla la presència d'espècies invasores, perjudicials per a la flora i la fauna autòctona, com les tortugues de Florida, els moixos orats, les carpes i diverses plantes al·lòctones.

Per evitar perills per a l'avifauna s'han eliminat algunes esteses elèctriques i s'han soterrat conduccions.

La recuperació del bosc de ribera i la conservació de les orquídiades són també objectius prioritaris.

Així mateix la vigilància continuada en tota l'extensió del parc ha permès reduir la caça i la pesca furtives, reduir els incendis i controlar el compliment de la normativa del parc.

Les tradicions

La gestió de s'Albufera no s'adreça només a la biodiversitat; un dels objectius és també mantenir i recuperar els usos tradicionals, com la pesca de l'anguila, el conreu d'arròs a la Marjal, l'artesanía de la canya i la bova... Aquestes activitats formen part del patrimoni cultural de la comarca i mereixen ésser protegides. La restauració d'elements singulars ha permès també recuperar un valuós patrimoni arquitectònic.

La ciència

Una peça bàsica per a la gestió de s'Albufera és el Programa de seguiment i recolzament a la recerca.

Des del parc es realitzen diverses activitats de seguiment. Hi ha una estació meteorològica que permet la recollida diària de dades, que són trameses a l'Institut Nacional de Meteorologia i incorporades a la base de dades del parc.

El seguiment de la qualitat de l'aigua compta amb la col·laboració de la Direcció General de Recursos Hídrics. Es té especial cura a vetllar per la quantitat de nitrats, fosfats i altres contaminants presents en les aigües del parc.

Des de 1988 es recopila sistemàticament tota la informació sobre les poblacions d'aus, els moviments migratoris, la reproducció, l'evolució de les espècies reintroduïdes... El seguiment ornitològic es realitza mitjançant recomptes, l'anellament científic i el registre d'observacions. Les aportacions fetes pels visitants també s'incorporen a la base de dades.

Igualment són objecte de seguiment els efectes de les pastures sobre la vegetació, i l'ús públic: es registra el nombre, procedència i tipus de visitants. El laboratori "Dennis Bishop" està equipat amb un complet instrumental científic, al servei de les tasques del parc, i a disposició dels projectes d'investigació d'altres entitats. Més de vint grups de recerca i molts científics d'universitats i institucions de l'estat i de l'estranger, realitzen treballs sobre botànica, zoologia, geologia, ecologia, etc. en col·laboració amb el Parc.

La major part de les activitats de recerca es fan dins el marc del TAIB, el Grup Internacional de d'estudi de la Biodiversitat de s'Albufera, integrat per científics de diversos camps, procedents d'arreu d'Europa. Des de 1989 realitzen un seguiment continuat de la biodiversitat, l'ecologia, el canvi ambiental i els efectes de la gestió del parc. Els resultats de les investigacions es donen a conèixer amb diverses publicacions i pàgines web. Una fita en la divulgació ha estat la publicació de l'inventari de biodiversitat de s'Albufera, que recull prop de 3.000 espècies d'animals, plantes i fongs presents en el parc.

La contribució del parc natural a la ciència és fonamental, emperò l'aportació més important és garantir la conservació de les espècies i els ecosistemes.-

LABORATORI © B. Perelló

Els visitants

El parc natural de s'Albufera de Mallorca no és només obert a la ciència, està obert a la gent: els turistes, les famílies, els naturalistes, fotògrafs, escolars i tothom que vulgui gaudir de la natura.

Cada any passen unes 120.000 persones pel parc. El nombre de visitants va créixer de forma espectacular en els inicis del parc, i ara s'ha estabilitzat. Devers un 80% procedeix de l'estranger, especialment d'Alemanya i del Regne Unit.

Per fer la visita més interessant i profitosa, es disposa d'un nou centre de recepció, una exposició permanent, un conjunt d'itineraris, aguait, punts i torres d'observació, personal dedicat a la informació i l'educació, i publicacions en diverses llengües.

Un col·lectiu al qual es dedica una atenció preferent són els escolars. En el marc dels programes educatius del parc, els educadors realitzen itineraris per a uns 4.000 estudiants cada any.

Per a tot el públic s'organitzen activitats, com visites guiades, diades de portes obertes, observació d'auells, projeccions, demostracions d'usos tradicionals...

Amb totes aquestes activitats es pretén que es conegui millor la flora i la fauna de s'Albufera, la seva història, les tradicions... i també que es comprenguin les actuacions de gestió i la necessitat de comportar-s'hi de forma respectuosa amb el medi. Els visitants han de seguir unes normes mínimes per no destorbar la flora i la fauna

ni molestar altres visitants, com per exemple respectar l'horari, accedir a l'interior del parc només a peu o en bicicleta, passejar en silenci pels itineraris senyalitzats, no recollir plantes ni animals, etc.

Les persones que ho desitgen poden implicar-se més en la conservació, participant com a voluntaris en els camps de voluntariat i altres activitats. El parc facilita formació i suport a les tasques que els diversos grups realitzen d'acord amb les necessitats de la gestió.

L'entorn

S'Albufera no és una illa desconnectada de l'àrea on està ubicada, un entorn agrari, rural i turístic, en el qual el parc ha de ser un element dinamitzador de rellevància.

L'atractiu turístic de s'Albufera ha estat un dels factors amb majors repercussions socioeconòmiques, ja que la revalorització de la zona contribueix a l'arribada d'un turisme de major qualitat. El parc presenta els seus màxims de visitants a la primavera i la tardor, per això ha contribuït també a la desestacionalització.

La implicació de les poblacions veïnes en el procés de conservació de s'Albufera és objecte d'atenció preferent. Amb els ajuntaments de Muro i sa Pobla, les entitats de lleure, les societats de caçadors, les empreses i associacions de la comarca, es manté una relació continuada per evitar impactes, trobar punts d'acord i fins i tot organitzar activitats conjuntes.

Periòdicament el parc realitza una agenda d'activitats de divulgació i participació especialment adreçada als pobles veïns. També el programa educatiu fa especial incidència en els centres educatius de l'entorn immediat, per tal de millorar la percepció i l'estima a s'Albufera entre els que hi viuen més a prop.

El parc natural de s'Albufera de Mallorca és aigua, vida i cultura, un conjunt de valors que s'han de preservar. Però també és molt més que això. Les zones humides són fonamentals per a la conservació de la biodiversitat de tot el planeta. I a les nostres illes, el Parc Natural és una peça clau per avançar cap a la sostenibilitat.

UJAIT BISHOP

GUIA PRÀCTICA

HÀBITATS I LLOCS D'INTERÈS

Presentam en aquest capítol una selecció dels punts d'interès que podeu trobar a s'Albufera, i que trobareu assenyalats en el mapa. Cada un d'ells conté un o diversos temes, que poden ser d'ornitologia, botànica, activitats humanes o altres.

Aquest sistema de donar informació puntual permet al visitant articular la seva passejada de la manera que li resulti de més interès, sigui monotemàtica o sigui tocant diversos aspectes d'una mateixa realitat.

Acabem suggerint sobre quatre itineraris orientatius, per a recórrer els punts d'interès cobrint totes les possibilitats.

Per a una passejada més profitosa, són ben recomanables uns binocles, una lupa i, si hom en vol conservar record material, llibreta i llapis o màquina fotogràfica. Però sols una cosa és imprescindible: l'esperit obert a gaudir de la bellesa, tal vegada discreta i subtil, de s'Albufera.

DUNES LITORALS

Les dunes constitueixen la franja d'arena que separa el prat de la mar. El nom tècnic és restinga.

Els corrents marins acumulen arenes a la costa, en certes condicions. El vent mou l'arena, que es va reunint formant dunes, que creixen i el vent mou cap a l'interior fins que la vegetació arriba a fixar-les. Un conjunt lineal de dunes es diu un cordó dunar i es disposa en direcció perpendicular a la dels vents dominants.

La vegetació està descrita al capítol 3. Notau les adaptacions de la garriga a les condicions de l'aridesa estival, molt més marcades aquí que dins el prat: redueix el tamany de les fulles i tenen una epidermis més gruixuda; de vegades no tenen fulles sinó espines, tenen pèls, etc.

La fauna ornitològica local és la típica de pinars i garrigues.

Sedentaris	Estivals	Hivernals
Trencapinyons	Menjamosques	Ropit
Pinsà	Rossinyol	Ull de bou
Busqueret coa llarga	Tórtora	

DUNES FÒSSILS

A la zona posterior del cordó dunar es troben unes antigues dunes formades quan la mar presentava un nivell de 6 a 8 m per sobre l'actual, fa alguns milers d'anys. Estan formades per arena. Les més notables dins el Parc són les dunes fòssils de ses Puntes i el Turó de ses Eres.

Quasi totes les dunes estan cobertes de pi blanc. Hi ha també esparregueres, farigoles i vidriella. A les faldes dels turons hi ha una comunitat herbàcia baixa, com una catifa de plantatge i diversos joncs.

Als turons, hi troben refugi gran quantitat de conills, com es veu per les nombroses llorigueres que hi ha excavades.

Al Turó de ses Eres hi ha una gran esplanada enrajolada que li dóna nom: aquí s'hi batia l'arròs conreat a s'Albufera. L'extensió enrajolada permetia fer feina a quatre persones al mateix temps. Les eres antigament es construïen a llocs orejats, per facilitar la separació del gra i la palla, i eren d'argila molt pitjada, per evitar que el gra s'hi enterrés. El Turó de ses Eres és prou orejat, però el sòl és arenós, i es va haver d'enrajolar per això. Són rajoles especials, de ceràmica, amb unes estries, on el gra encaixava i no quedava esclafat en tornar a passar la roda de batre. *Aquest lloc no és accessible en l'actualitat.*

SON BOSC

Al final del Camí de ses Puntetes, passades les cases i devora la depuradora, hi ha un camí que travessa una antiga explotació d'arena i du cap a ses Salinetes. Aquesta finca és Son Bosc.

La zona de conradís abandonada o desforestada per altres raons està coberta per gramínies i plantes aromàtiques de petita mida, com els abundants coixinets de farigola i flor de tot l'any.

En aquesta àrea són abundants les vespes, algunes espècies de les quals crien dins de l'arena. Abunden ja que trobem bon lloc per criar i plantes aromàtiques. És l'àrea on, a l'estiu, crien els abellerols, que mengen vespes. Aquest (plantes aromàtiques-vespes-abellerols) és un senzill exemple de cadena tròfica.

Les antigues canteres, com aquesta de Son Bosc o la de Can Nadal, pròxima, proporcionaven material per a la construcció. Una vegada esgotades les reserves, el sòl era utilitzat per a conrear.

LES SALINES

Darrera la barra litoral, al migjorn de s'Albufera, es troben els estanys abandonats d'unes salines, parcialment invadits pel salicornar i el canyissar.

A partir de l'aigua de mar, per evaporació, es pot obtenir sal, ja que n'hi ha una quantitat important en dissolució. La companyia "Salinera Mallorca S.A."

s'instal·là a s'Albufera el 1946 i va mantenir les salines fins l'any 1979.

Una canalització subterrània duia aigua de mar fins a les basses, de poca profunditat i gran superfície, on s'anava evaporant. A mesura que el contingut de sal augmentava, es canviaven d'estany, facilitant la precipitació dels diferents compostos de manera separada i concentrant la producció, que era d'unes 300 Tm per estiu.

Aquests estanys oberts, amb una petita capa d'aigua durant l'hivern i les primaveres, són molts rics en vida. Hi pul·lulen els invertebrats, que serveixen d'aliment a nombrosos aucells. És una de les zones més riques en limícoles, especialment en èpoques de pas.

Calendari ornitològic:

Sedentaris	Nidificants	Hivernants	De pas
Gavina	Tiruril-lo menut	Juia	Corriols
Fotja	Avisador	Batallaire	Fumarells
Tiruril-lo camanegra	Xàtxero groc	Titina de muntanya	Curleres
Collblau		Gavina d'hivern	Ànneres
		Agró blanc	Cama-verda
			Cegall de mosson
			Flamenc

BASSES SALOBROSES

Al Cibollar, entre les extensions de canyet i de salicornies hi ha àmplies zones d'aigües lliures. Aquesta varietat dins del paisatge és especialment atractiva per a la fauna ornitològica.

Aquesta és una zona de gran diversitat vegetal, on les comunitats de plantes es disposen en un mosaic complex, segons els petits canvis de relleu i de composició del sòl. Abunden joncs i canyets, i amb ells una espècie molt important, *l'Scirpus maritimus*, que

fructifica a l'estiu i les llavors de la qual, que queden enterra, són un bon aliment per a les ànneres hivernals.

A les basses salabroses hi ha molts d'invertebrats, presa de diversos aucells.

Sedentaris	Estivals	Hivernants	De pas
Rascló	Avisador	Juia	Bec d'alena
Collblau	Tiruril·lo menut	Cegall	Batallaire
Tiruril·lo			Corriols

L'any 1979 s'instal·laren les canonades de refrigeració des Murterar, que travessen el Cibollar i el Colombar baix dels camins o terraplens que s'hi veuen.

SALICORNARS

Aquesta comunitat, que es forma a llocs de salinitat molt elevada, es troba sempre pròxima a la barra litoral, i està especialment ben desenvolupada al Cibollar (NE de s'Albufera).

Aquí es veu molt bé la relació de s'Albufera i la mar, ja que l'aigua marina forma part de la capa freàtica i determina la salinització del sòl, ric en llims i argiles. A l'hivern, l'aigua de pluja s'hi embassa, i el terreny queda inundat o molt humit. A l'estiu l'evaporació és molt forta, i la sal queda a flor de terra, on de vegades és visible com una polsina blanca. Aquest cicle anual determina les adaptacions de les plantes. Les anuals són de cicle molt ràpid, de manera que germinen, floreixen i fructifiquen després de la inundació hivernal i abans de la salinitat estival. Les plantes perennes són gruixudes i disposen de poderosos mecanismes osmòtics per a obtenir aigua: són la cirialera, la sosa, ballester i alguns joncs. Abunden prou els herbívors (ratolins i conills), cosa que atreu els rapinyaires (xoriguers, arpelles). A les basses primaverals i tardorals, s'hi apleguen molts de limícoles, i els tiruril·los i avisadors crien. Als salicornars hi ha els grans posadors col·lectius dels agrons. S'hi sent sovint el crit escandalós del Rascló.

CANALS

En observar un mapa de s'Albufera s'aprecia immediatament que està compartimentada de canals construïts per l'home, que la travessen de part a banda.

La quantitat d'aigua (profunditat) i la salinitat determinen les plantes dominants a cada canal. L'esquema següent indica com es distribueixen:

	Aigua dolça	Aigua salabros
Plantes submergides	Herbei Coa de mart	Rèvola
Plantes emergents	Bova Dolceta	Jonc negre Jonc marí

La riquesa faunística dels canals és gran. Molts d'animals poden aprofitar l'aigua o la vegetació com a aliment o refugi. És fàcil veure tortugues d'aigua prenent el sol (precisament al Canal del Sol, hi són tots els dies de bon temps). Des dels ponts, hom pot veure nedar llisses i moixons. Els granots solen sortir a les voreres, o sobre les plantes que suren; els aucells són ben diversos, també:

Calendari ornitològic:

Sedentaris	Hivernants
Setmesó	Corpetassa
Collblau	Siulador
Fotja	Moretó
Gallineta d'aigua	Arner

Els canals, juntament amb els camins, ponts i sifons, són producte dels distints projectes de dessecació de s'Albufera que des del començament del s. XIX s'han portat a terme. L'excavació del canal formava un terraplè lateral, aprofitat com a camí.

BOSC DE RIBERA

Els malecons dels principals canals estan poblats per una vegetació densa, de tipus bosc-galeria, que hem descrit al capítol de vegetació. Temps enrera, aquesta comunitat devia ocupar de manera natural les vores del prat, però avui sols en tenim un testimoni artificial, reduït a més a més pel foc, les tales i una malaltia dels oms provocada per un fong, la grafiosi, els ceps més virulents de la qual afortunadament no han arribat a Mallorca.

Recordem que l'estrat arbori d'aquest bosc està format per l'albà, l'om i el garanyoner; l'estrat arbustiu per esbarzer i localment ginesta de bolletes, i l'estrat herbaci, entre altres, per proenga i peu de Crist.

El bosc de ribera està poblat per molta fauna. És fàcil veure els conills, i no resulta excepcional la corredissa dels mostels. Com pertot, dominen els aucells, que troben aquí fruits i insectes en abundància.

Calendari ornitològic:

Sedentaris	Nidificants	Hivernants
Mèl-lera	Rossinyol	Ropit
Verderol	Cucui	Tord
Ferrerico	Mussol	Ull de bou
Busqueret de capell		
Busqueret de cap negre		

CANYET

El canyet, una herba molt gran, semblant a la canya però més fina, amb la inflorescència més curta i ampla, és la planta més comuna de s'Albufera, i caracteritza els seus paisatges, amb una marcada verticalitat. Ocupa tots els terrenys inundats tot l'any o una gran part del mateix. Creix molt ràpidament, fins més d'un mil·límetre per hora en l'estiu! És invasora, i actualment cobreix els antics arrossars abandonats, i molts de canals. Amb ella creixen la sesquera i la corretjola (veure el capítol 3).

Les masses de canyissar constitueixen una cobertura òptima per a molts d'aucells, que crien aquí. També els proporcionen alguns aliments, com les llavors (el canyet és una gramínia –fa grans- i molts de petits aucells són granívors), o els insectes que viuen al canyet i són menjats pels aucells insectívors.

Calendari ornitològic:

El canyet de s'Albufera ha estat destinat a molts d'usos diferents. Entre 1870 i 1890, els anglesos feien bales de canyet premat, que enviaven a Anglaterra per a fer paper, aprofitant el viatge de tornada dels vaixells que ens duïen carbó des d'allà. Anys més tard, el paper es fabricava a la pròpia Albufera. Un altre ús, combinant canyet i joncs, era fer senalles, per a transportar patates primerenques a Anglaterra. L'any 1932, per exemple, es fabricaren 200.000 senalles. Finalment, també és útil per fer adobs de matèria orgànica per als camps de conreu.

Actualment, la seva excessiva proliferació, en detriment d'altres tipus de biòtops, fa necessari portar a terme operacions de gestió per a controlar-lo, amb mitjans mecànics (tallades) o animals (pastura).

Sedentaris	Nidificants	Hivernants
Rossinyol bord	Arpella	Cegall
Butxaqueta	Agró roig	Estornell
Hortolà de canyar	Suís	Ull de bou
Boscarla mostatxuda	Boscarla	Agró

AGUAITS I PUNTS D'OBSERVACIÓ

Al Parc hi trobarem cinc aguait de fusta, una torre i tres plataformes d'observació. (Vegeu el mapa desplegable).

Els aguaits són el punt ideal per a observar els aucells sense molestar-los i que fugin. És útil per a obtenir, amb un teleobjectiu, fotografies de la fauna de s'Albufera. La fauna és pròpia de canals i de canyet i de prats dolços i salobres. Durant la primavera es poden observar avisadors fent el niu o alimentant els seus joves, comportaments territorials de diverses espècies, la cauta pesca d'agrons, etc. Amb sort, alguns dies també es pot gaudir de l'Àguila peixatera en acció a la zona des Cibollar...

L'aguait "Watkinson" (al Gran Canal) va ser sufragat en memòria d'un home que va estimar molt s'Albufera, n'Edward Watkinson, per la seva vídua, Pat, que també ha donat al parc els aguaits "Bishop I" i "Bishop II" (al Cibollar). L'aguait "C.I.M." (a n'Es ras) va ésser possible gràcies a la col·laboració del Consell Insular de Mallorca, amb l'Associació Balear d'Amics dels Parcs.

SA MARJAL

Ocupa tota una trinxa de terreny a la part de ponent de s'Albufera, la més interna.

Són camps de conreu molt originals, guanyats als marges externs de s'Albufera. Al capítol de "Les Activitats Humanes" s'expliquen els seus orígens. Als canals entre alguns marjals encara es cultiva, de manera arcaica, el famós arròs "Bomba" de s'Albufera.

En els canals i sèquies entre marjals, si no hi ha arròs, es poden veure moltes plantes pròpies de zones inundades, com les llenties d'aigua, o l'herbei. A les vores creix el Sosurí i l'Orella de llebre.

Abunden els invertebrats: caragols d'aigua, ditiscs, larves diverses, libèl·lules, el recentment introduït cranc americà... Pul·lulen també els granots i el moixó de moscard. Alguns aucells surten dels canyissars per menjar aquí, com les gallinetes d'aigua, i no és rar veure caçar a les sèquies els elegantíssims agrons blancs.

ITINERARIS DEL PARC AMB LES SEVES DISTÀNCIES

Itinerari 1: Sa Roca (Can Bateman) – Aguait del CIM - Aguait Watkinson

DISTÀNCIA TOTAL: 760 M

Can Bateman a Aguait del CIM:	150 m
Aguait del CIM al Turó de la Roca:	280 m
Del Turó al Pont de la Roca (C. Sol):	180 m
Del Pont de la Roca a Aguait Watkinson:	150 m

Itinerari 2: Sa Roca (Can Bateman) – Aguait dels Colombars

DISTÀNCIA TOTAL: 1.325 m

Can Bateman al Pont de la Roca:	225 m
Pont de la Roca a Plataforma Cibollar	100 m
Plataforma Cibollar a Aguait Colombars	1.000 m

Itinerari 3: Sa Roca (Can Bateman) – Camí d'Enmig - Punta des Vent - Can Blau – Camí dels Polls – Amarador - ses Punes – la Roca

DISTÀNCIA TOTAL: 11.685 M

Can Bateman a Torre Punta des Vent:	1.325 m
Torre Punta des Vent a Can Blau	1.650 m
Can Blau a Pont de Son Carbonell	925 m
Son Carbonell a Pont de la Font	2.360 m
Pont de la Font a Amarador (Barrera)	1.630 m
Amarador a ses Punes	1.590 m
Ses Punes a Plataforma des Ras	1.135 m
Plataforma des Ras a Pont Sta. Margalida	600 m
Pont Sta. Margalida a Can Bateman	470 m

Itinerari 4: Sa Roca (Can Bateman) – Aguaits Bishop I i II

DISTÀNCIA TOTAL: 725 M

Can Bateman al Pont de la Roca:	225 m
Pont de la Roca a Aguait Bishop I	370 m
Aguait Bishop I a Aguait Bishop II	130 m

IMPORTÀNCIA INTERNACIONAL DE S'ALBUFERA

- NATURA 2000 RAMSAR.

El Parc Natural de s'Albufera compta amb dues declaracions de caràcter conservacionista a nivell internacional molt importants:

El setembre del 1987, s'Albufera va ser considerada per la Comissió de les Comunitats Europees com a ZONA D'ESPECIAL PROTECCIÓ PER A LES AUS (ZEPA), en el sentit de la Directiva 79/409, en la categoria A. Aquesta designació implica una preservació jurídica del Parc per part de la CEE.

Posteriorment, el 28 de juliol de 1989, el Consell de Ministres designà s'Albufera com a PRAT D'IMPORTÀNCIA INTERNACIONAL PEL CONVENI DE RAMSAR, que ofereix les bases per a la cooperació internacional per a la conservació de zones humides.

L'any 2000, el govern de les Illes Balears va proposar s'Albufera com a lloc d'importància comunitaria (LIC).

Aquestes dues declaracions suposen el compliment d'un dels objectius del Parc, que consisteix a fer de s'Albufera una contribució balear a la conservació de la naturalesa a nivell europeu i mundial.

PUNTS D'INTERÈS DE LA COMARCA

Els municipis que envolten s'Albufera (Alcúdia, Muro, sa Pobla i Sta. Margalida) presenten tota una sèrie de llocs que cobren relleu per la seva importància històrica i cultural. Destaquem els més importants:

Alcúdia

Ruïnes de la ciutat i teatre romà de Pollentia (123 a. de C.) Cova paleocristiana de Son Sant Martí

Església de Santa Aina (s. XIII)

Ermita de la Victòria (s. XV)

Cases senyorials dels segles XIV al XVII, dins la vila

MUSEU ARQUEOLÒGIC D'ALCÚDIA
(1986). Sant Jaume, 32. Tel. 971 54 64 13

Muro

MUSEU ETNOLÒGIC DE MURO
(MUSEU DE MALLORCA).

Carrer Major, 15.

S'hi poden veure antigues eines i ormeigs emprats pels "marjalers" a s'Albufera. De 9 a 13 i de 16 a 19 h. Dilluns tancat.

Sa Pobla

MUSEU D'ART CONTEMPORANI

Mostra de juguetes antigues. Exposicions d'art contemporani.

Santa Margalida

Vestigis talaiòtics de Son Bauló

Necròpolis talaiòtica de Son Real i Illot dels Porros.
(Can Picafort)

CONSELLS PRÀCTICS I NORMES PER A LA VISITA

CONSELLS PRÀCTICS

Hem fet diverses referències a la singularitat de l'ambient de s'Albufera. Aquestes exigències ecològiques a la vida de les espècies també tenen repercussions sobre els humans, i per tant, convé anar preparat en fer la visita.

CALÇAT: A l'hivern, unes botes de goma són imprescindibles, i molts de pics no fan nosa a la primavera o a la tardor, si ha plogut fa poc. Per a recórrer els itineraris recomanats, no són necessàries botes altes, però sí de mitja canya en aquestes temporades. A l'estiu, normalment, és suficient qualsevol calçat d'esport.

VESTIT: Procureu vestir en tons neutres. Un dels atractius més importants de s'Albufera són els aucells, i és millor no dur colors estridents, que els espanten de més lluny. A l'estiu és aconsellable dur capell.

MOSCARDS: A certes temporades, i sobretot a posta de sol els dies calcats, els moscards poden molestar. És qüestió d'anar previst: a més del que recomanem de vestit, una crema o colònia repel·lents pels insectes és molt útil.

ÒPTICA: Si voleu realment gaudir de la visita, no oblideu els prismàtics a casa. Amb 8 o 10 augments, ja n'hi ha prou. Una lupa pot ajudar també a gaudir millor dels insectes o de certes flors.

SENY: Fonamental! Estau gaudint d'un patrimoni natural fràgil, i del que faceu depèn el que veureu, i el que veuran les altres persones que estan a prop o darrera vosaltres. No faceu renou, no crideu, no tireu brutor, no espanyeu res, no faceu foc.

HORARIS

L'horari de visita del Parc és de 9 a 18 h entre l'1 d'abril i el 30 de setembre, i de 9 a 17 h entre l'1 d'octubre i el 31 de març, ES REQUEREIX UN PERMÍS DE VISITA (GRATUÏT) que s'ha de sol·licitar al Centre de Recepció.

Per a visites en grup (més de 15 persones) es requereix un permís especial que s'ha de sol·licitar amb antelació, informau-vos al Centre de Recepció o al telèfon del Parc. No està permesa l'entrada al Parc de grups superiors a les 30 persones en cap cas.

ACCESSOS

L'ACCÉS AL PARC ÉS A PEU O EN BICICLETA pel Pont dels Anglesos. Podeu aparcar els vehicles en els vials de les urbanitzacions properes a l'entrada o a l'aparcament habilitat a l'efecte, situat enfront de l'Hotel Parc Natural. Les persones amb problemes de mobilitat poden sol·licitar unes condicions especials de visita al telèfon del Parc.

NORMES

- Respectau la Natura i els valors que han fet possible aquest espai protegit. No està permesa la recollida de plantes, flors, animals o les seves restes.
- Circulau sempre pels camins indicats, a baixa velocitat amb les bicicletes i respectant la senyalització existent.
- No està admesa l'entrada al Parc de les bicicletes de més de dues rodes ni la de vehicles motoritzats.
- Respectau l'horari de visita del Parc.
- Els renous molesten els animals i els altres visitants. Circulau en silenci.
- No es pot menjar dins els observatoris ni efectuar pícnic dins el Parc. En tot cas utilitzau les taules de la Roca per a un breu espai de temps.
- No estan admeses les activitats esportives dins el Parc (fúting, circuits eqüestres o de bicicleta de muntanya, etc.)
- Els animals domèstics (cans sobretot), espanten la fauna. No els entreu al Parc.
- En cas d'incompliment de la normativa, el personal del Parc pot revocar el permís de visita.
- Col·laborau en la conservació del Parc, aportant suggeriments per millorar aquest espai natural protegit.

LLISTAT D'AUCells MES CHARACTERISTICS

NOM CIENTÍFIC	NOM LOCAL	ESTATUS	VIST
<i>Tachybaptus ruficollis</i>	Setmesó	S	3
<i>Phalacrocorax carbo</i>	Corpetassa	I	3
<i>Botaurus stellaris</i>	Queca	E	1
<i>Ixobrychus minutus</i>	Quequí	E	2
<i>Nycticorax nycticorax</i>	Orval	S	2
<i>Egretta garzetta</i>	Agró blanc	S	3
<i>Ardea cinerea</i>	Agró gris	I	3
<i>Ardea purpurea</i>	Agró roig	E	3
<i>Anser anser</i>	Oca vulgar	I	2
<i>Tadorna tadorna</i>	Ànnera blanca	I	1
<i>Anas penelope</i>	Siulador	I	3
<i>Anas crecca</i>	Sel·la rossa	I	3
<i>Anas platyrhynchos</i>	Capblau	S	3
<i>Anas acuta</i>	Coer	I	2
<i>Anas querquedula</i>	Sel·la blanca	M	2
<i>Anas clypeata</i>	Cullerot	I	3
<i>Netta rufina</i>	Bec vermell	S	2
<i>Aythya ferina</i>	Moretó	I	3
<i>Aythya fuligula</i>	Moretó de puput	I	2
<i>Oxyura leucocephala</i>	Ànnera carablanca	S	1
<i>Circus aeruginosus</i>	Arpella	S	2
<i>Pandion haliaetus</i>	Àguila peixatera	S	2
<i>Falco tinnunculus</i>	Xoriguer comú	S	2
<i>Falco vespertinus</i>	Falcó comes-roges	M	1
<i>Falco eleonora</i>	Falcó marí	E	2
<i>Falco peregrinus</i>	Falcó pelegrí	S	1
<i>Rallus aquaticus</i>	Rascló	S	3
<i>Gallinula chloropus</i>	Gallineta d'aigua	S	3
<i>Porphyrio porphyrio</i>	Gall faver	S	3
<i>Fulica atra</i>	Fotja vulgar	S	3
<i>Fulica cristata</i>	Fotja banyuda	S	1
<i>Grus grus</i>	Grua	M	2
<i>Himantopus himantopus</i>	Avisador	E	3
<i>Charadrius dubius</i>	Tiruil·lo menut	E	2
<i>Charadrius alexandrinus</i>	Tirulil·lo camanegra	S	3
<i>Pluvialis squatarola</i>	Fuell gris	M	1
<i>Vanellus vanellus</i>	Juia	I	3
<i>Calidris minuta</i>	Corriol menut	I	2
<i>Calidris alpina</i>	Corriol variant	M	2
<i>Philomachus pugnax</i>	Batalaire	M	2
<i>Gallinago gallinago</i>	Cegall	I	3
<i>Limosa limosa</i>	Cegall de Mosson coa negra	M	2
<i>Numenius arquata</i>	Curlera reial	M	1
<i>Tringa totanus</i>	Cama-roja	S	2
<i>Tringa ochropus</i>	Becassineta	I	3
<i>Actitis hypoleucos</i>	Xivitona vulgar	M	3
<i>Chlidonias hybridus</i>	Fumarell carablanc	M	2
<i>Chlidonias niger</i>	Fumarell	M	1

NOM CIENTÍFIC	NOM LOCAL	ESTATUS	VIST
<i>Streptopelia turtur</i>	Tórtora	E	2
<i>Cuculus canorus</i>	Cucui	E	2
<i>Otus scops</i>	Mussol	S	2
<i>Asio otus</i>	Mussol reial	S	2
<i>Apus apus</i>	Falzia	E	3
<i>Alcedo atthis</i>	Arner	I	2
<i>Merops apiaster</i>	Abellerol	E	2
<i>Upupa epops</i>	Puput	S	3
<i>Jynx torquilla</i>	Formiguer	S	1
<i>Riparia riparia</i>	Cabot de vorera	M	2
<i>Ptyonoprogne rupestris</i>	Cabot de roca	I	3
<i>Hirundo rustica</i>	Oronella	E	3
<i>Delichon urbica</i>	Cabot	E	3
<i>Anthus campestris</i>	Titina	E	2
<i>Anthus pratensis</i>	Titina sorda	I	3
<i>Anthus spinoletta</i>	Titina de muntanya	I	3
<i>Motacilla flava</i>	Xàtxero groc	E	3
<i>Motacilla alba</i>	Xàtxero blanc	I	3
<i>Erithacus rubecula</i>	Ropit	I	3
<i>Luscinia megarhynchos</i>	Rossinyol	E	3
<i>Luscinia svecica</i>	Blaveta	I	2
<i>Saxicola torquatus</i>	Vitrac comú	S	3
<i>Turdus philomelos</i>	Tord	I	3
<i>Cettia cetti</i>	Rossinyol bord	S	3
<i>Cisticola juncidis</i>	Butxaqueta	S	3
<i>Acrocephalus melanopogon</i>	Boscarla mostatxuda	S	3
<i>Acrocephalus schoenobaenus</i>	Boscarla	E	3
<i>Acrocephalus arundinaceus</i>	Rossinyol gros	E	3
<i>Sylvia melanocephala</i>	Busqueret de cap negre	S	3
<i>Sylvia atricapilla</i>	Busqueret de capell	S	2
<i>Phylloscopus collybita</i>	Ull de bou	I	3
<i>Phylloscopus trochilus</i>	Ull de bou gros	M	3
<i>Muscicapa striata</i>	Caçamosques	E	3
<i>Parus major</i>	Cap-ferrerico	S	3
<i>Lanius senator</i>	Cap-xerigany	E	2
<i>Sturnus vulgaris</i>	Estornell vulgar	I	3
<i>Serinus serinus</i>	Gafarró	S	3
<i>Carduelis chloris</i>	Verderol	S	3
<i>Carduelis carduelis</i>	Cadernera	S	3
<i>Carduelis cannabina</i>	Passerell comú	S	3
<i>Emberiza schoeniclus</i>	Hortolà de canyar	S	3
<i>Emberiza calandra</i>	Sól·lera	S	2

I: Hivernant · S: Sedentari · E: Estival · M: Migrant
1: Rara · 2: Escassa · 3: Abundant

BIBLIOGRAFIA

ALEXANDRE BALLESTER: *L'ahir de s'Albufera*. Programa de festes de Santa Margalida i Sant Jaume, sa Pobra, 2000.

BARCELÓ, B. *Realidad y mito de la Albufera*. BOCCIN núm.684, Palma 1965.

BERARD, Jeroni de (1983): *Viaje a las Villa de Mallorca 1789*. Palma: Ajuntament de Palma-Lluís Ripoll editor.

BUTLLETÍ DEL PARC NATURAL S'ALBUFERA DE MALLORCA. Govern Balear. Mallorca.

CANYELLES, M. PUJALS, M. RIPOLL, S. SEGUÍ, A. *Sa Pobra. La gent, el medi, la Història*. Ajuntament de sa Pobra, 2003.

DESPUIG i DAMETO, Antoni (1785) *Mapa de la Isla de Mallorca*. (Escala aproximada 1:70.000). Mallorca.

Gran Enciclopèdia de Mallorca (1989-97) *Gran Enciclopèdia de Mallorca*. (XVII vol). Inca: Ed. Promomallorca.

MARTÍNEZ TABERNER, A. I MAYOL SERRA, J. (eds) (1995): *S'Albufera de Mallorca*. Monografies de la Societat d'Història Natural de les balears, 4. Ed. Moll. Mallorca.

MAYOL, JOAN (1978): *Els aucells de les Balears*. Ed. Moll. Edició especial de Sa Nostra. Caixa d'estalvis de les Balears. Mallorca.

ORDINAS, G. *L'explotació de s'Albufera als segles XVII, XVIII i XIX a través dels arrendaments*. I Jornades d'Estudis Locals d'Alcúdia. 1998.

Sa Marjal. Revista Popular (1910). Sa Pobra.

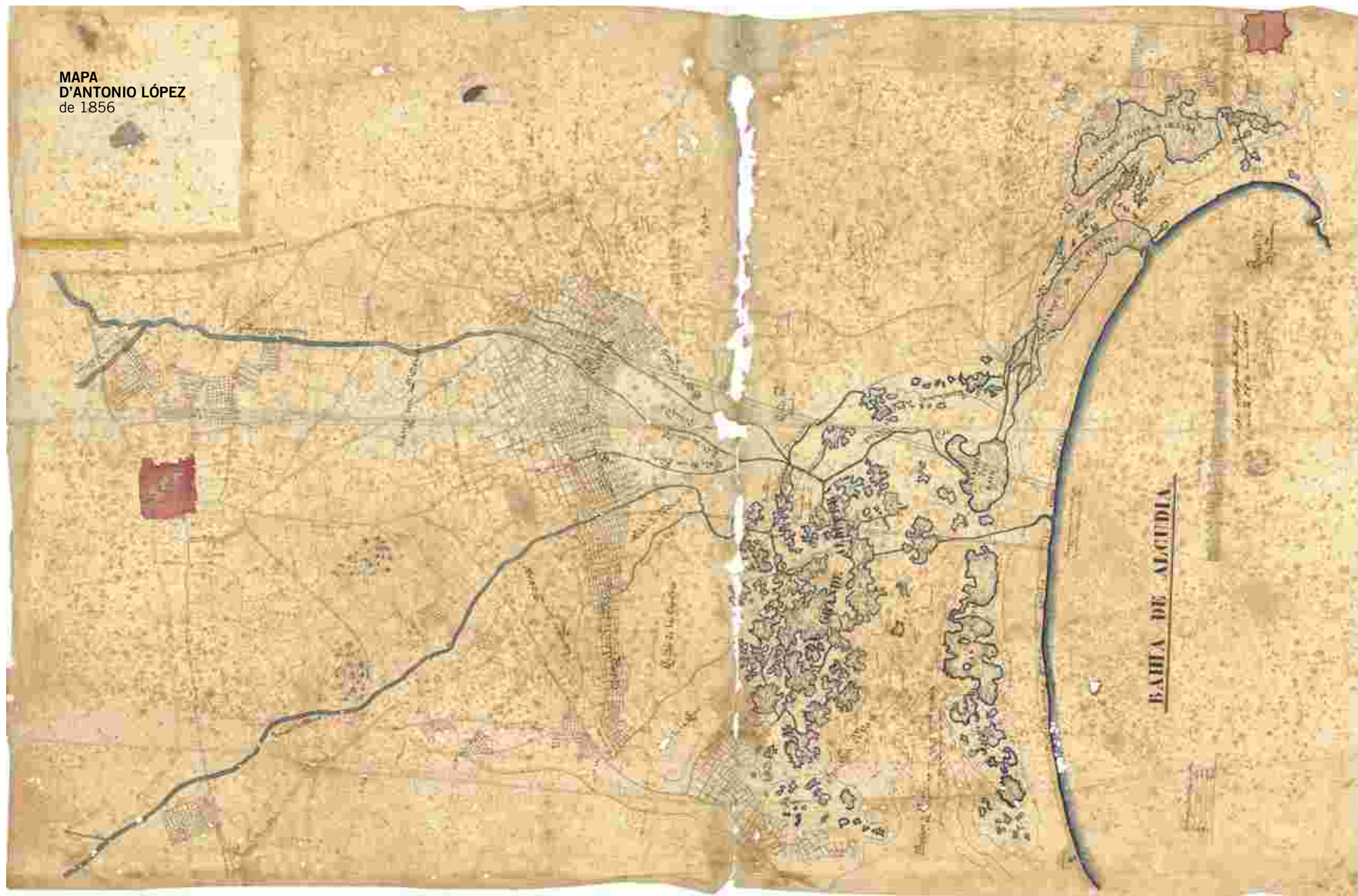
VARGAS PONCE, JOSÉ (1983): *Descripciones de las islas Pithiusas y Baleares*. 1787. José J. de Olañeta, Editor. Mallorca.

CARTOGRAFIA

1.

MAPA
D'ANTONIO LÓPEZ
DE 1856

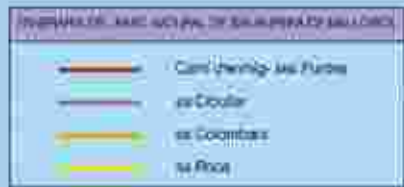
MAPA
D'ANTONIO LÓPEZ
de 1856

2.

MAPA GENERAL
AMB ITINERARIS
I TOPONÍMIA

MAPA GENERAL AMB ITINERARIS I TOPONÍMIA

Badia
d'Alcúdia

3.

MAPA DE
VEGETACIÓ

MAPA DE VEGETACIÓ

Cartografia: Direcció General de Biodiversitat

